

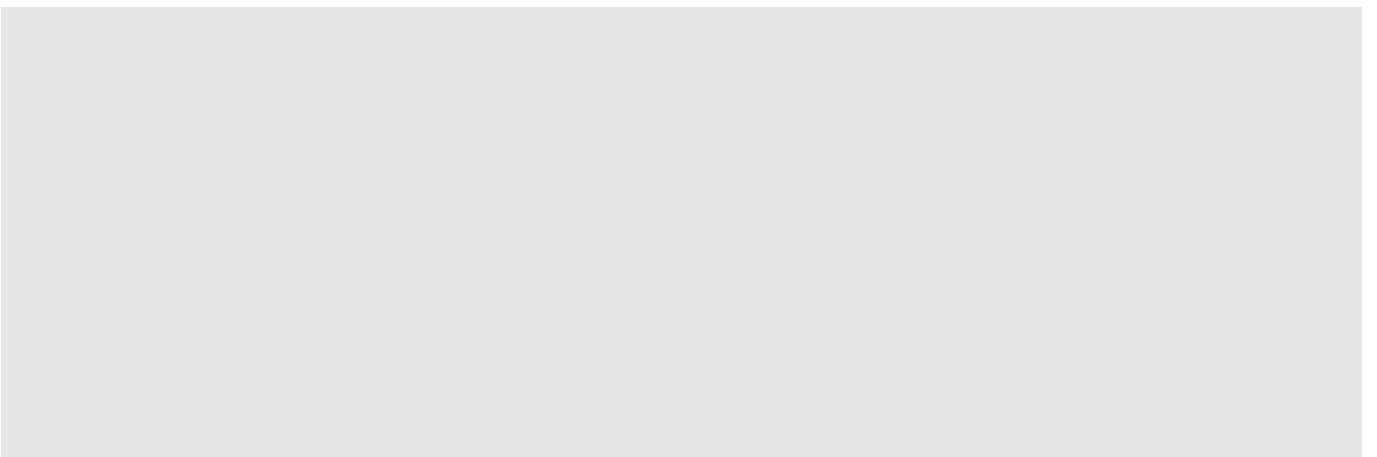
STANDPUNTEN

— Bibliometrie in de Humane Wetenschappen

STANDPUNTEN

1. Bea Cantillon, Tussen federalisme en subsidiariteit: de weg naar 'Sociaal Europa', 2004.
2. Zevende lentecyclus: 'Vergrijzing', 2004
3. Bibliometrie in de Humane Wetenschappen, 2004

Bibliometrie in de Humane Wetenschappen

Standpunten nummer 3

Koninklijke Vlaamse Academie van België
voor Wetenschappen en Kunsten

Hertogsstraat 1
1000 Brussel
Tel. 02 550 23 23
Fax 02 550 23 25
www.kvab.be
info@kvab.be

Bibliometrie in de Humane Wetenschappen

Werkgroep bibliometrie

Jaak Billiet, KULeuven

Hubert Bocken, UGent

Yvan Bruynseraede, KULeuven

Willy Clarysse, KULeuven

Herman De Dijn, KULeuven, secretaris werkgroep

Marc De Mey, UGent

Georges De Schutter, vast secretaris KANTL

Niceas Schamp, vast secretaris KVAB

Ludo Simons, UA

Marcel Storme, UGent, voorzitter werkgroep

Paul Van Houtte, KULeuven

Dominique Willems, UGent

Els Witte, VUB

In de reeks "Standpunten" publiceert de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten stellingnamen van leden, professoren, wetenschappers en kunstenaars over maatschappelijk relevante onderwerpen.

Zowel op nationaal (VLIR) als op Europees vlak (European Science Foundation) wordt er door verantwoordelijken voor onderzoekspolitiek op aangedrongen dat ook voor de Humane Wetenschappen (de Geestes- of Cultuurwetenschappen en de Gedragwetenschappen) bibliometrische instrumenten worden gecreëerd om de onderzoeksoutput en -kwaliteit te meten. Op 10 december 2003 werd in de Koninklijke Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten al een workshop georganiseerd rond 'Bibliometrie als prestatie maat voor cultuur- en gedragwetenschappen'. Een ad hoc werkgroep van de Klasse van de Menswetenschappen van de Academie heeft zich intens over deze problematiek beraden. De nota van de werkgroep wordt hier publiek gemaakt. Om de complexiteit van de problematiek van de bibliometrie in de Humane Wetenschappen bijkomend te illustreren, werden door leden van de werkgroep (met inbreng van andere collega's uit de discipline) deelrapporten betreffende een beperkt aantal disciplines opgesteld en toegevoegd. Tevens werd, op vraag van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, een nota over Neerlandistiek (Nederlandse taal- en letterkunde) opgenomen.

Gebruikte afkortingen :

VLIR : Vlaamse Interuniversitaire Raad

BOF : Bijzonder Onderzoeksfonds (binnen elke universiteit)

KANTL : Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde

KVAB : Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten

ESF : European Science Foundation

FWO : Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek

A1, A2...tijdschriften : Academische tijdschriften van eerste, tweede... categorie

SSCI : Social Sciences Citation Index

PW model : model van bibliometrie zoals gebruikt in Positieve Wetenschappen

INHOUD

Beschouwingen omtrent op bibliometrie gesteunde evaluatie van publicaties in de Humane Wetenschappen	7
Bibliometrie in de Filosofie	15
Bibliometrie in de Geschiedenis	19
Bibliometrie in de Literatuurwetenschap	21
Bibliometrie in de Rechten	23
Bibliometrie in de Sociologie	25
Bibliometrie in de Taalkunde	29
Bibliometrie in de Nederlandse Taalkunde en Nederlandse Letterkunde	31
Summary	38

BESCHOUWINGEN OMTRENT OP BIBLIOMETRIE GESTEUNDE EVALUATIE VAN PUBLICATIES IN DE HUMANE WETENSCHAPPEN

Preliminaria

1. Hier wordt primair ingegaan op de problematiek van het evalueren van onderzoeksprestaties van individuen of groepen via het meten van de output van publicaties. Uiteraard is dit slechts een deelaspect van een bredere evaluatieproblematiek. Toch is deze deelproblematiek op zichzelf reeds bijzonder belangrijk, omdat de bibliometrische evaluatie van publicaties een centrale rol lijkt te zullen gaan spelen in de toekenning en verdeling van interne en externe middelen voor universitair wetenschappelijk onderzoek.

Zoals uit onze beschouwingen zal blijken, is de Werkgroep Bibliometrie tot dezelfde conclusie gekomen als verwoord in het rapport "Nederlands, tenzij ..." (februari 2003) van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen: "De huidige bibliometrie is geen goed beleidsinstrument om kwaliteit van onderzoek in de geesteswetenschappen en de gedrags- en maatschappijwetenschappen te meten" (<http://www.knaw.nl/publicaties/pdf/20031001.pdf>, p. 30). Deze werkgroep is van oordeel dat ook het opstellen van een meetinstrument om de gehele onderzoeksinspanning van individuen of groepen in deze wetenschappen te meten a fortiori tot mislukken gedoemd is. Het is voldoende de reacties op bepaalde pogingen gedaan op vraag van de VLIR hieromtrent te bekijken (cf. de reacties op de VLIR-werknotitie "Naar een instrument voor de evaluatie van het onderzoek in de rechtswetenschappen: een stand van zaken").

Dit betekent echter geenszins dat vergelijking van kwaliteit hier niet mogelijk is. Bij benoemingen van personen en visitatie van onderzoeksgroepen in eenzelfde terrein worden wel degelijk niet-bibliometrische methoden gebruikt om onderzoekskwaliteit te vergelijken, uiteraard vooral gebaseerd op 'peer-review'. Iedereen beseft dat een zekere objectivering van beoordelingsmethoden onvermijdelijk is. Daarom zal in deze nota gepoogd worden de manieren waarop effectief geoordeeld wordt, toe te lichten. Gezien de enorme diversiteit van de domeinen is een cijfermatige vergelijking zeker betreffende verschillende onderzoeksgebieden uitgesloten. Dit impliceert dat de productie van hoogwaardig onderzoek in de Humane Wetenschappen niet zomaar door een cijfer gebaseerd op aantal publicaties in 'toetijdschriften', of op aantal citaties, of bekomen uit berekening volgens impactfactoren kan worden uitgedrukt. Het idee om het aandeel van bijvoorbeeld BOF-gelden proportioneel op basis van dergelijke cijfergegevens aan de Humane Wetenschappen toe te kennen, is dus een illusie.

2. Methodologisch gesproken moet men bij het meten van concepten (zoals 'kwaliteit' of 'innovativiteit' van wetenschappelijk onderzoek) via indicatoren erover waken dat die metingen geldig en zo betrouwbaar mogelijk zijn. Het gebeurt heel vaak dat geldigheid stilzweigend verondersteld wordt zonder dat er eigenlijk duidelijkheid en overeenstemming is over de concepten die men wil meten. In het slechtste geval vallen op de duur indicatoren en concept samen en heeft men enkel aandacht voor het betrouwbaar meten, zonder goed te weten wat men precies aan het meten is. Het is dus belangrijk een onderscheid te maken tussen twee aspecten van geldigheid: de conceptuele (of theoretische) geldigheid en de meetgeldigheid. Het eerste, de conceptuele geldigheid, heeft betrekking op een grondige uitwerking van de concepten en de verschillende (theoretische) dimensies. Zodra de te meten concepten duidelijk zijn, kan de aandacht uitgaan naar de meetgeldigheid. Hier wordt de empirische verbinding gemaakt tussen de concepten en hun gekozen indicatoren. Bij de meetgeldigheid zal men zich bijvoorbeeld moeten afvragen of de veronderstelde (of empirische) relatie tussen een set van indicatoren en een concept invariant is voor alle eenheden (personen, richtingen, disciplines, groepen, ...) die men wil meten of

evalueren. Ten slotte moet een meting ook zo betrouwbaar mogelijk zijn, maar toevallige fouten zijn moeilijk te vermijden.

Als we deze algemene ideeën even toepassen op bibliometrie : het op een verondersteld geldige en betrouwbare manier meten van de omvang van de publicatie-output van een onderzoeksgroep en van de impact ervan op andere groepen is niet noodzakelijk hetzelfde als de bijdrage van het onderzoek tot 'the research front' of de impact op andere 'audiences' (de industrie bijvoorbeeld) meten. Het gaat hier over meerdere aspecten van een algemeen concept 'kwaliteit'. Indicatoren (citaties, impactfactoren) kunnen iets anders meten dan men denkt (relaties, invloed, eerder dan bijdrage tot wetenschappelijke ontwikkeling). Het kan ook gebeuren dat bepaalde indicatoren (b.v. aantal publicaties in toptijdschriften ; aantal citaties) in verschillende wetenschappen verschillende 'concepten' meten ; men kan zich zelfs afvragen of innovatie of bijdrage tot 'the research front' wel aangepaste concepten zijn voor alle disciplines, bijvoorbeeld voor degene waar 'cumulativiteit' van het onderzoek niet of niet op dezelfde manier aanwezig is als in de positieve wetenschappen.

Als men geen rekening houdt met deze problematiek van het verschil tussen betrouwbaarheid van het meten EN geldigheid van de relatie tussen meetresultaten en wat men meet, zal wat men ook meet als norm gelden. Aldus zou bibliometrie kunnen leiden tot een reorganisatie van het onderzoek ten dienste van verhoopte meetresultaten, in plaats van tot een verbetering van het onderzoek als zodanig, en zelfs tot het uitrangeren van bepaalde soorten onderzoek dat niet (gemakkelijk) aan bod komt in de gemeten indicatoren.

Enigszins verwonderd noteren we dat de actuele belangstelling voor bibliometrie als beleidsinstrument zo weinig rekening houdt met de onderzoekstraditie waarin deze meetmethoden zijn ontwikkeld en uitgeprobeerd. De huidige toepassingen zijn conceptueel slechts een residu van wat in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw in de sociologie van de wetenschappen werd geëxploreerd. Men kan slechts betreuren dat de toen beloftevolle meer genuanceerde analyses van de structuur van de wetenschappelijke literatuur niet verder zijn ontwikkeld en dat de overheid zich nu lijkt te zullen gaan baseren op data waarvoor commerciële bedrijven een voldoende grote markt vinden.

1. Probleemstelling

Op last van de European Science Foundation is er een Europese citatie-index in de maak voor alle Humane Wetenschappen die een systeem van 'ranking' van wetenschappelijke tijdschriften veronderstelt. Het is dat initiatief dat hier nader onderzocht en op zijn mogelijke implicaties bekeken wordt. Uiteraard is evaluatie van onderzoek noodzakelijk en wenselijk. Het kan niet dat onderzoek onttrokken is aan het onafhankelijke oordeel van 'peers' in het terrein. Alleen zijn de vragen hoe die evaluatie er idealiter moet uitzien, en wat de mogelijke gevolgen zijn van een eenzijdige evaluatie, niet te ontwijken. De ideale evaluatie van individuen gebeurt door excellente 'peers' in het terrein, niet op basis van kwantiteit, maar op basis van kwaliteit : bijvoorbeeld door inhoudelijke evaluatie van de door de kandidaat zelf aangeduide 'vijf (of meer) beste publicaties', naast uiteraard kennisname van c.v. en lijst van andere publicaties en onderzoeksprestaties. Dit soort evaluatie is echter niet altijd mogelijk, bijvoorbeeld wanneer onderzoeksraden of wetenschappelijke commissies individuele dossiers uit zeer uiteenlopende wetenschapstakken moeten vergelijken en er soms zelfs geen experts in het (sub)domein aanwezig (kunnen) zijn ; of nog wanneer het geheel van de publicaties van groepen onderzoekers wordt geëvalueerd. Daarom is het streven naar beoordelingscriteria die minder direct inhoudelijk zijn onvermijdelijk. Dit veronderstelt echter dat ook voor (relatieve) buitenstaanders duidelijk is of duidelijk gemaakt kan worden welke de criteria zijn die kwaliteit in een bepaald domein aantonen, en zelfs (en vooral ?) wat onderzoek in dat domein eigenlijk betekent. Voortgaand op het model van evaluatie van onderzoek in de positieve wetenschappen (het model PW) denkt men hierbij spontaan aan 'ranking' van tijdschriften, tellen van aantal citaties en berekening van 'impact'.

De centrale vraag is of het model dat voor de positieve wetenschappen zijn nut heeft bewezen, ook *geschikt* is voor de humane wetenschappen, en wel voor de humane wetenschappen *in hun totaliteit*. In bepaalde gedragswetenschappen zoals de economie, de psychologie en de sociologie lijkt het model niet erg betwist. Het heeft daar ongetwijfeld geleid tot het stimuleren van meer hoogwaardig onderzoek ; - dit kan uiteraard alleen maar worden toegejuicht. De vraag betreffende de geschiktheid van het model voor alle 'humane' disciplines kan echter niet worden ontweken. Een onaangepast model zou min of meer funeste gevolgen kunnen hebben voor het onderzoek zelf dat men wil promoveren. Het is natuurlijk mogelijk onmiddellijk te repliceren dat de 'ranking' van tijdschriften en het opstellen van een citatie-index slechts één, zij het belangrijk, element zullen vormen in het creëren van een meer omvattend model. Zoals hierboven vermeld werd, meten bepaalde indicatoren echter niet noodzakelijk hetzelfde in verschillende domeinen. Tevens is het gevaar zeer reëel dat de grote moeilijkheden om de andere elementen enigszins objectieverbaar te maken zullen leiden tot een de facto overheersen of alleenheersen van het model PW in alle humane wetenschappen.

2. Bibliometrie en humane wetenschappen

In het model PW hecht men bijzonder belang aan het onderscheid tussen nationale en internationale (zeg maar Engelstalige) tijdschriften en differentieert men binnen deze laatste categorie nog tussen top- en niet toptijdschriften. Er zijn verschillende redenen om dit model niet zomaar over te nemen in diverse humane wetenschappen.

2.1. Het aspect forumtaal

De *forumtaal*, dit is de taal waarin de internationale gemeenschap van onderzoekers in een bepaald terrein publiceert, is niet altijd of niet primair het Engels (de forumtaal voor Romeinse geschiedenis is bijvoorbeeld minstens ook het Italiaans, voor Nederlandse literatuur het Nederlands, voor de studie van de Duitse syntaxis het Duits, voor de rechtswetenschap de taal van het land waarvan zij het juridische systeem ontleedt en voor de politologische analyse van de Belgische politiek het Nederlands en het Frans). Het is moeilijk voor alle terreinen een forumtaal (of een beperkt aantal -talen) aan te wijzen en dus de corresponderende toptijdschriften te bepalen, indien die er al zijn. Sommige domeinen lenen zich niet of minder tot internationale publicaties (bijvoorbeeld Belgisch Burgerlijk Recht ; de opeenvolgende Belgische staatsvormingen ; de studie van het werk van Gerard Walschap ; de studie van de West-Vlaamse dialecten). Dat een bepaald onderdeel van onderzoek in die domeinen ook internationaal interesse kan opwekken, is geen argument om te pleiten voor hoofdzakelijk internationale publicaties. Eventuele internationale publicaties staan hier dikwijls juist niet in de spits van het onderzoek, maar hebben een lager wetenschappelijk niveau : ze zijn eerder comparatief, inleidend of samenvattend. Soms zijn ook speciale publicatiemiddelen aanwezig : gespecialiseerde woordenboeken, catalogi, noten bij of overzichten van rechtspraak, essays (in literatuurwetenschap of filosofie). Tegenwoordig wordt in bepaalde domeinen automatisch veel belang gehecht aan publicaties in het Engels ; waarom echter zou een publicatie in een Engelstalig (of buitenlands) tijdschrift per se beter zijn dan in een nationaal wetenschappelijk tijdschrift van hoge standing ?

2.2. De heterogeniteit van de vakgebieden

Een vakgebied is hier dikwijls allesbehalve homogeen ; evenmin is er altijd een duidelijk overheersende methode of paradigma (deze heterogeniteit geldt bijvoorbeeld in filosofie, maar ook in rechten en zelfs in taalkunde, geschiedenis of politologie). De ruime meerderheid van de literatuuronderzoekers spitsen zich nagenoeg exclusief toe

op de literaire productie van één taalgebied, vaak zelfs op één periode of een paar auteurs. Elke nationale literatuur ontwikkelde in die zin een eigen onderzoekstraditie, die onder andere gestalte krijgt in internationale tijdschriften in de betrokken taal die tegelijk nationale tijdschriften zijn. Hier dus geen centrale forumtaal voor het hele gebied van de literatuurstudie. 'Internationale' publicaties (al dan niet in het Engels) zijn in verschillende 'kleinere' domeinen (zoals de klassieke studies, de egyptologie, enz.) eigenlijk nationale publicaties met internationale deelname van een dikwijls eerder beperkte groep geleerden die elkaar goed kennen en regelmatig contact onderhouden. Dergelijke tijdschriften brengen onvermijdelijk ook artikels van zeer diverse aard en kwaliteit. In bepaalde humane wetenschappen werken vele tijdschrift-redacties af en toe, soms zelfs uitsluitend, met themanummers, wat tot op zichzelf staande bundels leidt.

2.3. De verschillende onderzoekstradities

In bepaalde terreinen kan niet, of niet zonder meer gesproken worden over wetenschap in de zin van een *cumulatieve* productie van een '*body of knowledge*' gedragen door een internationale gemeenschap van onderzoekers. In sommige domeinen is er zelfs geen theorievorming, maar eerder een soort hermeneutiek, of de constructie van een totaalbeeld (op een periode, auteur, verschijnsel), of het uitdiepen van concepten of conceptuele relaties. Het gaat dikwijls niet om verklaring maar eerder om inzicht, om relevantie eerder dan nieuwe vondsten of volledigheid. Soms zijn in eenzelfde vakgebied sterk tegengestelde paradigma's aanwezig, waarbij slechts één erin slaagt internationale allures aan te nemen en het andere, hoe interessant het eventueel mag zijn, min of meer definitief als minderwaardig zal verschijnen bij vele onderzoekers in het terrein (cf. experimentele psychologie tegenover fenomenologische psychologie of psychoanalyse). Het invoeren van 'ranking' en citaties zal waarschijnlijk de doodsteek betekenen voor het andere paradigma, dat dikwijls een eerder lokale traditie van onderzoek voortzet die niet heeft willen toegeven aan bepaalde internationale modes of trends.

2.4. De maatschappelijk-culturele rol van de menswetenschappen

Bepaalde vakgebieden, niet zelden degene die niet beantwoorden aan het 'normale' beeld van wetenschap, hebben een uitgesproken maatschappelijk-culturele betekenis (bijvoorbeeld filosofie of literatuurstudie of politologie). Het gevaar is groot dat bibliometrie publicaties in dit verband veronachtzaamt, en aldus zou kunnen leiden tot een ondermijning van de rol die vooral bepaalde menswetenschappen te spelen hebben. Aandacht voor deze maatschappelijk-culturele betekenis impliceert niet dat elke individuele onderzoeker in dit opzicht actief is, maar dat de onderzoekers in een bepaald domein als gemeenschap deze functie moeten waarmaken. Deze betekenis mag niet (niet noodzakelijk) herleid worden tot toepassing of vulgarisatie van wetenschappelijke inzichten. Het kan bijvoorbeeld gaan om een intelligente en relevante interpretatie van het culturele erfgoed, of intellectuele bijdragen van hoog niveau tot reflectie op een of ander maatschappelijk of cultureel domein of op het geheel van de cultuur. Dit soort onderzoek resulteert doorgaans in essayistische en/of persoonlijk-creatieve bijdragen. Ook hier zijn kwaliteitsverschillen aanwezig (uitgedrukt bijvoorbeeld in prijzen voor literaire of filosofische essayistiek, of voor een geheel oeuvre). Insiders weten hoe belangrijk sommige van deze publicaties, ook vanuit academisch oogpunt, wel kunnen zijn en *aantoonbaar* zijn. Dit belang is bijvoorbeeld af te leiden uit publieke belangstelling, vorming van netwerken van verschillende aard, uitnodigingen op publieke fora en dergelijke (men zou dit enigszins kunnen vergelijken met de waardering van patenten of octrooien in de toegepaste wetenschappen). De kanalen van publicatie zijn hier niet zelden nationale uitgeverijen, literaire of maatschappelijk-culturele tijdschriften en dergelijke. Indien met dit soort publicaties

helemaal geen rekening wordt gehouden, dreigt men de navelstreng tussen discipline en maatschappij of cultuur door te knippen, tot schade van beide. Vooral in de cultuurwetenschappen is dit onaanvaardbaar.

2.5. De ranking van boeken

Telkens opnieuw wordt in bepaalde domeinen naar voren gebracht dat boeken belangrijker kunnen zijn dan artikels in internationale tijdschriften. Het gaat daarbij niet alleen om monografieën, maar ook om standaardwerken of handboeken, om bijdragen in themabundels en congresbundels en zelfs (in uitzonderlijke gevallen?) om 'Festschriften'. Het onderzoek dat tot de 'grote' boeken leidde is dikwijls het werk van alleenstaande individuen, die zich lieten inspireren door andere 'grote' boeken, soms tientallen jaren voordien geschreven, en niet het product van een onderzoekploeg (recente voorbeelden van dergelijke coryfeeën : Quentin Skinner in geschiedenis ; David Tracy in theologie ; Jacques Derrida, een filosoof, in literatuurwetenschap ; Noam Chomsky in linguïstiek ; Niklas Luhmann in sociologie ; Clifford Geertz in antropologie ; Arend Lijphart in de politologie ; Donald Davidson in filosofie). Tijdschriftartikels, ook internationale, hebben hier niet zelden een eerder tentatief, voorbereidend karakter (bijvoorbeeld met het oog op het schrijven van een latere monografie) of zijn overzichtsoefeningen bestemd voor niet echt ingewijden. Bepaalde boekenreeksen ('*Critical Assessments*', '*The Cambridge / Oxford Companion to...*' en dergelijke) vormen selecties van de beste artikels rond een bepaald auteur of thema of periode, ook al verschenen die in 'minder belangrijke' tijdschriften. Uitgenodigd worden voor het schrijven van of meewerken aan een standaardwerk of gespecialiseerd woordenboek, medewerking aan het 'Festschrift' van een coryfee in het domein, vormen niet zelden op zich een belangrijke of zelfs ultieme vorm van internationale erkenning. Natuurlijk is de kwaliteit van boeken buitengewoon divers. Toch zijn hier, uiteraard door kenners van het terrein, differentiaties aan te brengen op basis van criteria als : al dan niet internationaal erkende uitgever, aantoonbare aanwezigheid van referees, voorleggen van besprekingen, enzovoort. Opnieuw is het echter betwifelbaar of dit soort differentiaties voor *alle* (sub-)domeinen adequaat in een bibliometrisch kader onder te brengen is. Met boeken rijst ook het probleem van de herdrukken, wat op zich uiteraard positief is, maar waarbij het relatieve belang ten opzichte van een eerste uitgave adequaat moet worden bepaald. Een ander probleem is hier dat van de omvang (hoe dikker, hoe beter?) en van de vergelijking in 'waarde' met artikels. Edities (bijvoorbeeld kritische edities van teksten) zijn weer een ander probleem. Hoe edities waarden tegenover boeken, bijdragen in boeken of artikels? In bepaalde vakgebieden zijn zij enorm belangrijk. Het gebeurt dat de voornaamste publicaties niet met de naam van de uitgever, maar met een siglum of andere afkorting worden geciteerd en dus niet verschijnen in citatie-overzichten op naambasis ; of ze zijn groepswork, waarbij het aandeel van elk individu moeilijk te bepalen of te vergelijken is.

2.6. De ranking van tijdschriften

Een 'ranking' van tijdschriften heeft uit de aard van de zaak zelf naast toe te juichen bedoelde effecten, ook onbedoelde neveneffecten die pervers kunnen zijn. Zo zal de neiging groot zijn de groep 'toptijdschriften' te beperken in omvang. Er zullen klassen gevormd worden (tussen A1, A2, etc. tijdschriften). Daardoor dreigen tijdschriften uit de disciplines (zoals demotistiek, sinologie of de literatuurstudie ; in de rechten paradoxaal genoeg zowel sterk gespecialiseerde als generalistische) compleet gemarginaliseerd te worden. Een ander effect kan zijn dat de lager gerangschikte, of de 'louter' nationale (of de niet in de forumtaal gestelde) tijdschriften bij de onderzoeker hun aantrekkingskracht zullen verliezen. Alleen een sterk gedifferentieerd uitgebouwd 'citation index' kan een idee geven van de impact die sommige artikels in A2 tijdschriften hebben in de hoger gerankte tijdschriften. Zoiets uitbouwen, alleen al voor tijdschriftartikels, zou evenwel een enorme inspanning vergen.

Een verder probleem is hoe men publicaties in tijdschriften van min of meer verwante disciplines zal waarderen in de eigen 'ranking' (nu reeds worden tijdschriften uit een verwante discipline minder gewaardeerd dan de tijdschriften uit de eigen discipline) : zal dat geen nadelige invloed hebben op de zo geprezen interdisciplinariteit ? Andere mogelijke onbedoelde neveneffecten op termijn zijn : minder publicaties van boeken of van hoofdstukken in boeken ; minder in het Nederlands als wetenschappelijke taal ; een aantal goede tot zeer goede nationale tijdschriften verdwijnen. Dit zou nadelig kunnen zijn zowel voor de eigen aard van het onderzoek (bijvoorbeeld geen syntheses meer, geen omvattende studies) als voor de relatie tussen de wetenschappers en hun maatschappelijke en culturele omgeving. Dit laatste zou vooral de cultuurwetenschappen en de maatschappij- of staatsgebonden gedragswetenschappen zuur kunnen opbreken : dan zullen ze helemaal als tegelijk onnuttig én wereldvreemd verschijnen en verdwijnen ze helemaal naar de rand van het academisch gebeuren. Bij het eventueel invoeren van citatietellingen dient men er rekening mee te houden dat referenties in de Humane en zeker in de Cultuurwetenschappen niet noodzakelijk dezelfde functie hebben als in de PW. Het kan gaan om verwijzing naar een eerste vermelding van een idee of gedachte-experiment, naar een frappante of bijzonder inzichtelijke formulering, enzovoort. Uiteraard zullen alle andere problemen van interpretatie van citatiegegevens die in het model PW voorkomen hier ook opduiken (vriendendienst ; overtalrijke citatie van duidelijk foute inzichten ; enz.).

Besluit

In de Humane Wetenschappen wordt men geconfronteerd met zeer diverse vormen van onderzoek, zelfs binnen éézelfde discipline (de taalstudie ; de rechten ; de filosofie ; de politologie ; de pedagogie ; enz.) die in principe *allemaal* als belangrijk moeten beschouwd worden : a) onderzoek in internationale tijdschriften ; b) beschouwend, interpreterend en conserverend onderzoek met lange termijn-impact (vooral in de cultuurwetenschappen niet zelden in monografieën en bundels) ; c) onderzoek met nationale verspreiding overlopend in wetenschappelijke en maatschappelijke dienstverlening ; d) essayistiek van hoog intellectueel niveau. Ook moet men aanvaarden dat in vele domeinen van de Humane Wetenschappen geen 'alleenheersend' paradigma of onbetwiste methodologie van onderzoek aanwezig is.

Als boeken in bepaalde terreinen toonaangevend zijn, dan is het onwaarschijnlijk dat het meten van de productie in (internationale) tijdschriften een goede indicatie kan geven van de waarde van het onderzoek. Een overhaaste introductie van alleen op bibliometrie gesteunde evaluatie die hoofdzakelijk de klemtoon zou leggen op artikels in internationale (top-) tijdschriften dreigt tot een onaanvaardbare verarming van het onderzoek te leiden. Onderzoek dat niet 'probleemoplossend' is of niet direct bijdraagt tot een 'ongoing discussion' dreigt als minder belangrijk beschouwd te worden. In de Humane Wetenschappen zijn het zeker niet altijd de meest creatieve en originele onderzoekers die zullen 'scoren' in een bibliometrisch systeem à la PW, maar ook degenen die handig genoeg zijn en zich opportunistisch in dat soort gestroomlijnd onderzoek inpassen.

Als men ervoor zou opteren om een aan de Humane Wetenschappen aangepaste bibliometrie op te stellen, moet men beseffen dat men vooraf volgende veeleisende en omvangrijke taak tot een goed einde moet zien te brengen :

- het relatieve belang van boeken (in diverse vormen : edities, monografieën, essayistiek, enz.) tegenover tijdschriften (en eventueel nog andere elementen, zoals noten) in het domein te bepalen via gediversifieerde bibliometrie ;
- in elke categorie differentiatie aan te brengen (waar mogelijk bijvoorbeeld onderscheid tussen internationale of nationale uitgevers, met of zonder referees of internationale redactie ; publicaties al dan niet in belangrijke boekreeksen of standaardwerken ; enz.) ;
- waar vele subdomeinen zijn zich ervoor te hoeden om bepaalde ervan te benadelen door al te grote beperking van het aantal 'toptijdschriften' (daarom is een eigen

Europese database dringend nodig analoog aan wat men blijkbaar in Japan en China van plan is) ;

- aandacht ervoor te hebben dat inter- en intradisciplinaire publicaties het belang krijgen dat ze verdienen ;
- elementen te zoeken die 'impact' aantonen (belangrijke prijzen, besprekingen in belangrijke organen, citaties, enz.) aangepast aan het domein, en het belang ervan in relatie tot andere factoren van evaluatie aan te geven ;
- aanvaarden dat naargelang van het terrein meerdere soorten onderzoek van belang kunnen zijn : niet alleen probleemoplossend of stellingnemend, maar ook bijvoorbeeld synthetiserend, interpreterend, of beschouwend ; het zal geen eenvoudige zaak zijn het relatieve belang van elke soort te bepalen.

Hoe dan ook zullen degenen die een classificatiesysteem opstellen verantwoording dienen af te leggen aan de betrokken gemeenschap van onderzoekers omtrent hun rangordeningen en keuzes. Ook zal dan een geregelde re-evaluatie van classificatie en ranking van publicaties per discipline moeten worden voorzien.

Hoe moeilijk de beoordeling in bepaalde disciplines ook mag zijn, het feit dat men geen of haast geen beroep kan doen op citaties en impactfactoren betekent niet dat men in de pure subjectiviteit terecht komt. In feite is nu reeds een alternatief voorhanden : vergelijken van individuen en groepen binnen eenzelfde domein of sub-domein gebeurt reeds met succes en zonder bibliometrisch systeem. Het gebeurt op basis van evaluatie door excellente (binnen- en buitenlandse) 'peers' van een beperkt aantal 'beste' publicaties, met objectieve aanduidingen (al dan niet gekwantificeerd) betreffende uitstraling, professioneel en 'maatschappelijk', en waarbij ook andere factoren in rekening worden gebracht zoals aantal doctoraten, prijzen, fellowships, doctoraten h. c., enzovoort. In dit opzicht zal het interessant zijn de bijkomende beschouwingen over bibliometrie in bepaalde humane wetenschappen, toegevoegd aan dit rapport, nader te bekijken. Waar hanteerbare modellen bestaan of ontwikkeld worden voor een bepaald domein (cf. de VLIR-werknotitie in de rechten), is het wenselijk deze modellen na voldoende brede aanvaarding door het veld een aantal jaren te laten proefdraaien en dan terdege te evalueren.

Het probleem van objectieve evaluatie rijst dus vooral bij de onderlinge vergelijking van individuen of groepen behorend tot verschillende disciplines. Zelfs als men erin zou slagen een voldoende gedifferentieerd systeem op het getouw te zetten, dan nog zullen de kostprijs en de inspanningen (vooral ten koste van toponderzoekers ?) nodig om het model adequaat te houden verre van gering zijn.

Tot slot mag nog eens worden beklemtoond : het zou toch onvergeeflijk zijn mocht het streven naar verbetering van het onderzoek via bibliometrie leiden, uitsluitend dan wel in hoofdzaak, tot onderzoek ten dienste van de bibliometrie.

BIBLIOMETRIE IN DE FILOSOFIE

1. Het domein

De filosofie behelst een domein met zeer veel, soms extreem verschillende deeldisciplines, gaande van formele logica tot de interpretatie van filosofische teksten die de vorm aannemen van essays en zelfs dialogen of gedichten. Er zijn allereerst de grote domeinen van de filosofie die in elke filosofische basisopleiding aan bod komen : logica, kenleer (en wetenschapsteorie), ethiek of moraal, wijsgerige antropologie (soms genoemd wijsgerige psychologie of 'philosophy of mind'), metafysica of ontologie (soms nog van elkaar onderscheiden). Naargelang van de plaats of de traditie vindt men verder : taal filosofie, godsdienstfilosofie, kunstfilosofie, sociale en politieke filosofie, geschiedenisfilosofie, eco-filosofie, niet-Westerse filosofie (Chinese, Indische, Afrikaanse, ...), rechtsfilosofie, techniekfilosofie en wellicht nog een paar andere. Daarnaast zijn er nog grensgebieden : wiskundige logica, bio-ethiek, cognitiewetenschap, enzovoort.

De meeste filosofen beschouwen ook de geschiedenis van de filosofie als een volwaardig en noodzakelijk onderdeel van de filosofie (en de filosofische opleiding). Ook hier weer zijn verschillende benaderingen mogelijk : per auteur (inclusief studie van zijn bronnen, context, filosofische evolutie, voornaamste werken), per periode, probleemgeschiedenis, enzovoort. Gezien het belang gehecht aan geschiedenis zijn interdisciplinair opgeleide filosofen (tegelijk historicus, classicus, expert in de paleografie en dergelijke) bezig met het (her-)uitgeven van teksten, het vertalen van ontoegankelijke oude teksten, enzovoort. Dat soort werk vraagt niet zelden specifieke filosofische expertise en wordt dan ook gewaardeerd als een bijdrage tot het filosofisch onderzoek zelf.

De filosofie heeft altijd een uitgesproken maatschappelijk-culturele betekenis gehad die onder meer blijkt uit de grote belangstelling ook bij een breed intellectueel publiek. Naargelang de ontkerkelijking toeneemt, blijkt ook de interesse voor filosofie toe te nemen. Dit alles impliceert niet dat elke onderzoeker in dit opzicht actief is, maar dat de groep onderzoekers als geheel deze functie ter harte moet nemen. Het 'afzetgebied' van de filosofie is niet alleen de collega's onderzoekers of docenten, maar ook en vooral het brede, intellectuele publiek. Deze rol mag niet herleid worden tot een loutere vulgarisatie van filosofische inzichten. Ernstige filosofische reflectie voor en met een breed intellectueel publiek is gewoon filosofie, ook al wordt daarbij een speciale inspanning gedaan naar verstaanbaarheid en ook al neemt deze reflectie doorgaans een essayistische vorm aan. Originele filosofische reflectie is niet alleen of niet hoofdzakelijk voor filosofen bestemd. Deze relatie van de filosofie met de maatschappij of de bredere cultuur verwaarlozen of afbouwen, is de navelstreng van de filosofie doorsnijden.

Wie iets afweet van de hedendaagse filosofie, is ervan op de hoogte dat er een Anglo-Amerikaanse en een continentale traditie van filosoferen bestaat. De eerste wordt ook de analytische wijsbegeerte genoemd. Het verschil betreft niet zozeer de onderwerpen of problemen, noch zelfs de methode of de uitkomst van het onderzoek. Het gaat veeleer om een onderscheid in stijl en toon. De eigenheid van de analytische filosofie is niet dat ze primair of hoofdzakelijk taal filosofie zou zijn, of nauw verbonden met formeel-logische vormgeving. Haar eenheid en eigenheid hebben vooral te maken met sterke afstemming van de filosofische reflectie op, of participatie aan aan de gang zijnde controversen. "In zijn meest ruime betekenis heeft de term 'analytische filosofie' betrekking op een betoogtrant die rechtstreeks is afgestemd op een reeds bestaande, goed gedisciplineerde discussie."¹ Deze discussie wordt doorgaans gevoerd in de vorm van goed op elkaar inspelende artikels. Een aantal toonaangevende tijdschriften speelt hier een determinerende rol, waardoor de analytische filosofie tegelijk een sterk

1 A. BURMS en H. DE DIJN, 'Analytische wijsbegeerte', in : Paul DE MEESTER e.a. (red.), *Wetenschap nu en morgen*. Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1989, p. 43-54.

academisch karakter vertoont. In de continentale filosofie wordt (werd) niet zelden het ontwikkelen, op originele en systematische wijze, van een of ander soort totaal-perspectief als het hoogste ideaal gezien. Nog steeds geldt hier dat het belang van een filosoof zeker ook te maken heeft met het bereiken van een zekere systematiciteit en originaliteit in het denken. Vandaar dat het schrijven van boeken, vooral van boeken die de grenzen van filosofische deeldisciplines overschrijden, hier van groot belang geacht wordt.

Filosofie is dus geen (gewone) wetenschap. Ze is geen 'body of knowledge' dat cumulatief toeneemt (via verificatie, falsificatie of iets dergelijks) in één groots, internationaal georganiseerd systeem van vakgenoten. Ze is een *diversiteit* van denkwijzen die : een archief (een eeuwenoude traditie van filosofisch nadenken) bewaren en levend houden (de geschiedenis van de filosofie) ; de discussie betreffende een bepaalde soort problemen ('filosofische' problemen) op hoog intellectueel peil in stand houden ; tevens, zeker in de huidige maatschappelijke en culturele context, een belangrijke kritische en levensbeschouwelijke rol vervullen ; een interactie tot stand brengen tussen verschillende van deze functies.²

2. Boeken

Zoals in andere domeinen van de cultuurwetenschappen zijn boeken de producten van filosofisch onderzoek (en kunnen bibliotheken beschouwd worden als de laboratoria ervan). Dit geldt niet alleen voor de continentale traditie, maar ook voor de analytische. Ook hier is het ideaal de consistentie en diepgang van het eigen onderzoek te tonen door een bundeling in boekvorm van de voornaamste artikels (eventueel na herwerking), of via het schrijven van een monografie over een of ander thema of probleem. Studie van 'the great books' uit het verre en nabije verleden is een vanzelfsprekend onderdeel van de filosofische reflectie. Een goed deel van het onderzoek (zeker in de continentale filosofie) bestaat dan ook in de (her)interpretatie van de grote auteurs, hetgeen telkens weer nieuwe commentaren oplevert op het geheel, of op een onderdeel van het werk van die auteurs. Filosofische reflectie neemt niet zelden de vorm aan van een meditatieve beschouwing, of het opbouwen van een of ander soort synthese. Ook hier weer leidt het onderzoek als vanzelf tot de productie van boeken eerder dan artikels. Tijdschriftartikels, ook internationale, hebben hier niet zelden een eerder tentatief, voorbereidend karakter of bieden overzichten bestemd voor niet echt ingewijden.

De boekenproductie is onvermijdelijk zeer divers : naast monografieën, ook kritische tekstuutgaven, handboeken (in logica bv.), standaardwerken (bv. over geschiedenis van de filosofie van de oudheid), congres- en themabundels, 'Festschriften'. Daarnaast kent men ook belangrijke boekenreeksen bij grote, internationale uitgeverijen met inleidingen in de filosofie, commentaren, tekstuutgaven, verzamelingen van de belangrijkste artikels in verband met het geheel of een of ander onderdeel van het werk van een filosoof of van een of ander (deel)-domein of probleem (bv. *Cambridge Companions to Philosophy* ; *Routledge Critical Assessments*), enzovoort. Uitgenodigd worden om editor, schrijver, medewerker te zijn van een dergelijk boek is doorgaans een belangrijk teken van internationale erkenning.

Spijtig genoeg beginnen nu ook gereputeerde uitgeverijen een of andere vorm van financiële inbreng te vragen vanwege de auteur voor de productie van boeken. Dit kan alleen twijfels doen rijzen over de motivatie bij het uitgeven van wetenschappelijke boeken.

De productie van boeken in de filosofie gebeurt door een beperkt aantal internationale en nationale uitgevers. De internationale talen zijn vooral het Engels, Duits en Frans.

² Herman DE DIJN, 'De toekomst van het filosofisch onderzoek in Nederland' (nota voor de KNAW, te raadplegen op het internet : www.knaw.nl/publicaties/pdf/20031101.pdf, p. 15-25).

Het belang van een boek kan niet alleen geduid worden op grond van de uitgever, maar ook op basis van citaties en recensies, zelf weer te differentiëren naargelang de bron.

3. Tijdschriften

Gezien de vele subdomeinen in de filosofie is de diversiteit van tijdschriften zeer groot. Een recente ranking van internationale filosofische tijdschriften opgesteld voor een Onderzoeksraad leverde een lijst op van bijna 250 tijdschriften, in vier categorieën opgedeeld : IT1, IT2, IT3, AT (AT is een academisch tijdschrift eerder bedoeld voor een breed publiek, ook al zijn de bijdragen gebaseerd op degelijk onderzoek). Binnen de categorie IT1 duidde een sterretje de kwalificatie 'toptijdschrift' aan. Het zal niet verwonderen dat de overgrote meerderheid toptijdschriften Engelstalige tijdschriften zijn behorend tot de analytische traditie en dan nog vooral tot welbepaalde deel-domeinen van de filosofie.

Het is ondoenbaar de *relatieve* waarde van artikels in toptijdschriften perfect te vergelijken met die in andere categorieën. Het kan ook zijn dat er in het terrein waarin men werkzaam is geen echt toptijdschrift, zelfs geen goed internationaal tijdschrift aanwezig is. Anderzijds kunnen artikels in AT van hoog niveau en zeer belangrijk zijn (cf. onze opmerkingen in verband met essayistiek). Een ander vergelijkingsprobleem betreft het publiceren in tijdschriften van een verwant domein (theologie of sociologie bv.) of in interdisciplinaire tijdschriften (bv. van wetenschapsgeschiedenis of rechtstheorie). Zelfs als voor deze tijdschriften een ranking bestaat, blijft de vraag hoe deze zich vertaalt naar het eigen domein.

Sommige 'nationale' tijdschriften (met internationale redactie en verspreiding) zoals het *Tijdschrift voor filosofie* hebben als politiek dat Nederlandstaligen in het Nederlands dienen te publiceren. De bedoeling is, via de publicatie van artikels van internationaal niveau in het Nederlands, het Nederlands als filosofische taal te behouden.

Het belang van 'nationale' tijdschriften mag niet onderschat worden, onder meer omdat zij een belangrijke ruimte vormen voor *intradisciplinair* onderzoek dat door de groeiende specialisatie of toespitsing van de discussie in internationale tijdschriften in het gedrang zou kunnen komen.

Problemen rijzen ook betreffende de vergelijking van tijdschriften op basis van *citaties* in het geheel van tijdschriften in bepaalde databases over een bepaalde periode : zijn die scores zonder meer vergelijkbaar (misschien is het aantal personen werkzaam in een bepaald terrein veel kleiner dan in een ander) ? Moet men hier een onderscheid maken tussen domeinspecifieke en interdisciplinaire tijdschriften ?

Wat is de waarde van een citatie in filosofietijdschriften : moet men daarvoor niet eerst de betekenis(sen) van het citeren in de filosofie (in haar verschillende domeinen) begrijpen ? Is citeren in het kader van een bijdrage tot een discussie hetzelfde als een citaat of vermelding omwille van de pregnantie van de gedachte of van de uitdrukking ?

Aantal *citaties* van een artikel : moet men een onderscheid maken tussen citaties in een A1 tijdschrift of in een lager gerangschikt tijdschrift ? Hoe vergelijken ? Wat is de waarde van een citatie buiten het eigen terrein (en waar ?)

4. Conclusie

Wat is er nodig om tot een eigen model te komen van bibliometrie in de filosofie ? Er wacht een 'heroische', eigenlijk onmogelijke taak. Die taak bestaat erin :

- te trachten de relatieve waarde van boeken tegenover tijdschriften (over alle deelgebieden heen) uit te drukken ;
- te trachten het verschil in belang tussen boeken van verschillende aard te bepalen ;

- te trachten het verschil tussen bijdragen *in* boeken van verschillende aard en tijdschriftartikels van verschillende aard te bepalen ;
- een ranking van internationale uitgevers op te stellen over de verschillende talen, landen en domeinen ;
- een ranking van internationale tijdschriften op te stellen over de domeinen heen ;
- het belang van (soorten van) citaties te bepalen over de domeinen heen ;
- het belang van recensies van boeken te bepalen naargelang bron, lengte, enzovoort, over de domeinen heen.

Is er een nu reeds werkbaar alternatief ?

Indien filosofen of groepen filosofen onderling vergeleken worden, kan, *zoals in feite nu reeds gebeurt*, zowel bij vergelijking van individuen als van groepen, worden gewerkt met een 'zelfevaluatie', op te stellen door de te vergelijken individuen, onderzoeksgroepen of departementen. Daarbinnen moeten de betrokkenen (naast hun publicatie- en activiteitenlijst) een dossier voorleggen over de laatste vijf (of tien) jaar waarin ze een beperkt aantal publicaties (5, 10, 25, afhankelijk van de grootte van de groep) selecteren die zij zelf als de beste naar voren willen schuiven. Voor elke publicatie wordt in één (of een halve pagina) het belang en/of de internationale uitstraling ervan toegelicht. Daarbij moet die uitstraling zoveel als mogelijk gedocumenteerd en gekwantificeerd worden (waar/hoe vaak geciteerd/gerecenseerd) en die kwantificering waar relevant gerelateerd worden aan het subdomein waarin wordt gewerkt. Indien toepasselijk gezien het (sub-)domein, wordt in 1 à 3 pagina's (ook) de uitstraling van het onderzoek in het Nederlandse taalgebied toegelicht en zo enigszins mogelijk gekwantificeerd. Idem voor de cultureel-maatschappelijke uitstraling.

Daarnaast worden gewoonlijk ook andere elementen dan publicaties in de beoordeling betrokken, zoals : aantal doctoraten (en projecten) ; belangrijke prijzen ; eredoctoraten ; referee-zijn van belangrijke tijdschriften of reeksen ; *en last but not least* de aantoonbare cultureel-maatschappelijke impact van het onderzoek.³

³ Het belang van dit laatste element wordt overtuigend aangetoond in : Hans HARBERS, 'Een kwaliteitsfilosofie', *Krisis* 62 (1996), p. 53-60.

BIBLIOMETRIE IN DE GESCHIEDENIS

1. Het domein

De geschiedenis bevat verschillende deeldisciplines, die qua methodologie vaak aansluiten bij andere niet-historische wetenschappen, zoals economie of sociologie, maar ze is ook meestal geografisch beperkt (Europese, Spaanse, Belgische geschiedenis). Een bibliometrische ranking zal met deze zeer verschillende velden rekening moeten houden.

Hierbij speelt vooral de forumtaal een zeer belangrijke rol. Voor wie werkt over de geschiedenis van Polen zal Pools één van de forumtalen zijn, voor wie werkt over de Renaissance of het antieke Rome is publiceren in het Italiaans even internationaal als publiceren in het Engels. De wetenschappelijke discussie over de Vlaamse Beweging of over de nieuwe devotie speelt zich grotendeels af binnen het Nederlandse taalgebied. En er is geen reden om op die domeinen de voorkeur te geven aan het Engels, waar voor de behandelde problematiek toch enkel een zijdelingse belangstelling kan bestaan (bijvoorbeeld arbeidersontvoogding in Europees perspectief). Voor Belgische geschiedenis is het *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis / Revue belge de Philologie et d'Histoire* een eersterangs tijdschrift, terwijl een specialist in de Franse geschiedenis ernaar zal streven in de *Revue historique* te publiceren. Amerikaanse historici die over respectievelijk de Belgische en de Franse geschiedenis werken, zullen ook deze tijdschriften opzoeken. Ook lokale geschiedenis en orale geschiedenis spelen zich noodzakelijkerwijs grotendeels af binnen het Nederlandse taalgebied ; indien hier het criterium 'internationale taal' (Engels) zou gelden, dan dreigen deze belangrijke deeldisciplines terug te vallen tot het niveau van de onderwijzers-historici wegens gebrek aan academische belangstelling.

2. Belang van boeken

De impact van een historicus op zijn wetenschapsdomein kan men onmogelijk afmeten aan wetenschappelijke artikels alleen. Vele artikels zijn in feite voorstudies of nevenproducten van een magnum opus in boekvorm. In de boekenproductie bestaat echter een grote verscheidenheid. Wetenschappelijk primeren wellicht de monografieën ; maar als men met impactfactoren rekent, zal de bijdrage in een standaardwerk wellicht meer worden geciteerd ; bronnenverzamelingen en tekstuitgaven kunnen van zeer verschillend niveau zijn ; vulgariserende boeken en tentoonstellingscatalogi spelen een heel belangrijke rol in de verspreiding van de wetenschappelijke vooruitgang, ook al brengen ze niet altijd zelf speerpuntonderzoek. Wegens het belang van de productie in boekvorm is een korte beschrijving door de onderzoeker zelf, liefst op basis van een aantal gerichte vragen, noodzakelijk ; ook dienen bij een evaluatie de recensies van de eigen boekenproductie opgegeven en ter lezing beschikbaar gesteld te worden. Hoe vaak en waar een boek gerecenseerd wordt, en hoe de kritische recensies reageren is een heel belangrijke factor bij de evaluatie. Belangrijke standaardwerken en bronnen-uitgaven worden vaak geciteerd onder de vorm van sigla (I.Délos = *Inscriptions de Délos* ; PIR = *Prosopographia Imperii Romani*). Bij een bibliometrische telling volgens auteursnaam kunnen aldus de belangrijkste publicaties van een groep onderzoekers zonder meer verdwijnen.

Hoofdstukken in boeken kunnen op één lijn worden geplaatst met artikels.

3. Artikels in tijdschriften en congresakten

Er is een enorm gamma van tijdschriften in het domein van de geschiedenis, waarbij men onmogelijk een top vijf of top tien kan aangeven : sommige tijdschriften zijn

algemeen (bijvoorbeeld het *Tijdschrift voor Geschiedenis in Nederland*), maar de meeste zijn periode- of themagebonden (ze betreffen de Late Oudheid of Vroege Middeleeuwen ; gender studies of papyrologie). Ook zijn er in de voornaamste landen van Europa en Amerika concurrerende tijdschriften, waarvan het ene niet hoger staat dan het andere. Een evolutie naar enkele toptijdschriften (van het type *Nature*) zou zeker geen goede zaak zijn. Men publiceert niet in een tijdschrift omwille van zijn ranking, maar omdat het thema waarover men schrijft past in een bepaald tijdschrift. Over de historische waarde van een heiligenleven zal men bijvoorbeeld trachten te schrijven in *Analecta Bollandiana*, over Middeleeuwse religieuze twisten in de *Revue semestrielle des dissidences médiévales*.

4. Maatschappelijke rol

Deelname aan culturele tijdschriften, tentoonstellingen, populariserende publicaties is essentieel voor de doorstroming van de wetenschappelijke resultaten naar de maatschappij en te vergelijken met contacten met de industrie voor de positieve wetenschappen. Deze activiteiten 'ranken' misschien minder hoog op de wetenschappelijke ladder, maar zijn essentieel voor de bredere impact van het wetenschappelijk bedrijf. Men moet dus opletten dat men ze niet zo laag inschat dat de interesse ervoor wordt doodgeknepen. Bij het beoordelen van een onderzoeker of onderzoeksgroep mag men verwachten dat ze ook op dit terrein actief zijn.

5. Vergelijkbaarheid

Het bibliometrisch apparaat kan een waardevol instrument zijn wanneer bijvoorbeeld twee dossiers bij een aanvraag tot bevordering, bij een kandidaatstelling voor een vacature of bij een toekenning van een onderzoeksfinanciering met elkaar moeten worden vergeleken. Bibliometrie kan de vergelijking 'objectiever' maken. Dat is een positief gegeven. Maar tegelijkertijd vereist het belang van de momenten waarop de bibliometrie in werking treedt, ook dat de criteria zuiver zijn en niet (of zo weinig mogelijk) voor discussie vatbaar. Bij de punten 1-4 zijn terzake al wezenlijke kwesties aangestipt. Daarbij komen minstens nog :

- Wanneer de bibliometrie een 'ranking' van tijdschriften impliceert, dan dient ook de zorgverplichting in werking te treden : zorg voor de kleine, zeer specifieke sub-disciplines. Beoefenaars van dergelijke marginale subdisciplines dienen ook de mogelijkheid te hebben in zogenaamde A-tijdschriften te publiceren. Met andere woorden, voor elke niche moet de mogelijkheid bestaan de 'top' te bereiken. Elke niche moet een A-tijdschrift toegewezen krijgen.
- De vergelijkbaarheid dient zich uit te strekken over verschillende disciplines heen. Historici worden niet alleen met andere historici vergeleken, maar ook met bijvoorbeeld linguïsten of literatuurhistorici (bijvoorbeeld bij een aanvraag tot projectfinanciering). Dat betekent dat elk bibliometrisch systeem aan die situatie moet zijn aangepast (bijvoorbeeld dat de gestrengheid in elk deelterrein even groot is).

BIBLIOMETRIE IN DE LITERATUURWETENSCHAP

Vanuit de literatuurwetenschap dienen de ESF en alle andere instanties die een 'ranking' van tijdschriften voor evaluatiedoeleinden zouden willen gebruiken, er met de meeste nadruk op gewezen te worden dat een dergelijke ranking in dit vakgebied met de nodige omzichtigheid gehanteerd dient te worden. Berekeningen op basis van de hier toegekende letterkwalificaties geven hoogstens een zeer partiële indicatie - en dus alleszins geen rechtstreeks bruikbare graadmeter - over de waarde van een individueel dossier, de output van onderzoeksgroepen of de precedënten van een projectteam.

De evaluatiewaarde van de ranking wordt met name gerelativeerd door :

- de minder centrale plaats van vaktijdschriften in het literatuurwetenschappelijk bedrijf ;
- de interne diversiteit van het domein en, daarmee samenhangend, het ontbreken van een centrale forumtaal ;
- de dubbele opdracht van de literatuurwetenschap op het academische en het algemeen-culturele forum.

a) Anders dan in veel andere disciplines is het wetenschappelijk tijdschrift in dit vakgebied niet het centrale orgaan waar onderzoekers hun nieuwe inzichten aan vakcollega's meedelen. Tijdschriftbijdragen hebben zelfs vaak een tentatief, voorbereidend karakter, voldragen inzichten komen standaard aan bod in boekpublicaties. Monografieën zijn, voor alle subdisciplines van dit vakgebied, belangrijker dan tijdschriftbijdragen.

Daarnaast verschijnen veel belangrijke bijdragen in themabundels of akten van colloquia. Dergelijke verzamelingen, die aan één auteur, periode, stroming... gewijd zijn, bereiken makkelijker de specialisten van het betrokken deeldomein en zijn in die zin een aantrekkelijker publicatiekanaal dan het uit de aard van de zaak meer heterogene wetenschappelijke tijdschrift.

Een aantal tijdschriften spelen trouwens op die trend in door geregeld themanummers te publiceren, waarvoor dan vaak een gastredacteur aangetrokken wordt. Het betrokken nummer profileert zich dan in de praktijk als een semi-autonome publicatie, die eigenlijk in geen enkel opzicht gekarakteriseerd wordt door enige aan het tijdschrift als zodanig toegekende ranking.

b) Onderlinge vergelijking van literair-wetenschappelijke tijdschriften is een des te delicatesere onderneming omdat het vakgebied allesbehalve een homogeen geheel vormt. De ruime meerderheid van de literatuuronderzoekers spitst zich nagenoeg exclusief toe op de literaire productie van één taalgebied, vaak zelfs op één periode uit die productie. Elke nationale literatuur ontwikkelde in die zin een eigen onderzoekstraditie, die o.a. gestalte krijgt in internationale tijdschriften in de betrokken taal. De literatuurwetenschap als zodanig heeft geen centrale forumtaal : de internationale voorrang van het Engels is hier veel minder uitgesproken dan in veel andere disciplines.

Het vaak gehanteerde criterium internationalisering is in dit vakgebied dan ook niet evident bruikbaar. Veel kleinere talen mobiliseren een kleiner onderzoekersbestand, dat zich vaak tot het betrokken taalgebied beperkt, c.q. in ruime meerderheid uit onderzoekers van dat taalgebied bestaat. Strenge peer-review is in die context niet altijd helemaal haalbaar ; kwalitatief hoogstaande bijdragen dringen moeizamer door tot echt internationale tijdschriften. De literatuurwetenschap kan zich maar evenwichtig ontplooiën als men er met de nodige nauwlettendheid op toeziet dat ook de wetenschappelijke studie van literaturen in de kleinere talen volwaardig en op basis van de intrinsieke kwaliteit van de betrokken onderzoeksprestaties erkend en gewaardeerd wordt.

In dat perspectief dient uiteraard in de eerste plaats te worden gedacht aan de Nederlandstalige productie, die om voor de hand liggende redenen essentieel binnen de

Lage Landen bestudeerd wordt. Het probleem bestaat *mutatis mutandis* ook voor een aantal andere talen, tot op zekere hoogte zelfs voor alle talen behalve Engels, Frans en Duits. Wie gelooft dat diversiteit een cruciale meerwaarde van de Europese cultuur vormt, moet erover waken dat die veelzijdigheid ook haar maximale recht krijgt bij de wetenschappelijke studie ervan.

c) Anders dan veel onderzoekers in de positieve wetenschappen, maar ook in sommige menswetenschappen zoals de linguïstiek of de economie, is de literatuurwetenschap van nature geroepen niet enkel gespecialiseerde kennis uit te bouwen maar die ook, in de daartoe geëigende vorm, ter beschikking te stellen van het bredere gecultiveerde publiek. Literatuurwetenschappers publiceren dus ook in (creatief-)literaire en algemeen-culturele tijdschriften, waar andere, maar daarom niet minder veeleisende selectiecriteria spelen dan in het strikt-wetenschappelijke circuit.

Een ranking van die tijdschriften zou de nodige bijkomende reflectie vragen over de specifieke evaluatiecriteria - en het best aangemaakt worden in samenspraak met historici, filosofen..., die traditioneel ook hunnerzijds zowel voor vakgenoten als voor een ruimer publiek schrijven.

Met nadruk moet worden gezegd dat bijdragen aan dat bredere circuit tot de *core business* en de socio-culturele verantwoordelijkheid van de literatuurwetenschap behoren en dienen te blijven behoren. Het zou bijzonder spijtig zijn als onvoorzichtig gebruik van rankings zoals de hier voorgestelde als gevolg zou hebben dat onderzoekers zich minder gemotiveerd zouden voelen om zich tot dat ruimere publiek te richten. Op middellange termijn zou zo iets zonder meer catastrofaal worden voor een aantal algemeen-culturele tijdschriften, die de facto nagenoeg exclusief door academische wetenschappers geredigeerd worden.

BIBLIOMETRIE IN DE RECHTEN

Het recht is helemaal geen monolithisch geheel. Het is ingedeeld in tal van subdomeinen en die indeling is geen statisch gegeven. Nieuwe subdomeinen ontstaan en bestaande subdomeinen worden, ten gevolge van de evoluties binnen het domein, verder onderverdeeld. Elk subdomein heeft specifieke kenmerken. Zo richt het ene domein zich bij uitstek tot een internationale markt, terwijl een ander domein in de eerste plaats de nationale juristen zal boeien. Bepaalde domeinen hebben een hoog 'academisch' gehalte, andere domeinen richten zich in sterke mate tot de praktijk. Sommige domeinen lenen zich bij uitstek tot extern gefinancierd onderzoek, voor andere is dat helemaal niet het geval. Het ene domein leent zich uitstekend voor interdisciplinair (of intradisciplinair) onderzoek, voor andere domeinen is dat in veel mindere mate mogelijk.

Een methode die tot doel heeft de kwaliteit van het onderzoek in de rechten op een ernstige manier te kunnen beoordelen, moet noodzakelijkerwijze rekening houden met de eigenheden van elk subdomein. Blind eenzelfde methode toepassen op elk subdomein zou op zich een onwetenschappelijke werkwijze zijn. Om dezelfde reden is het overigens ook uitgesloten dat men voor de beoordeling van de kwaliteit van het onderzoek in de rechten methodes die in andere disciplines toegepast worden zonder meer zou kunnen overnemen.

De vraag hoe de kwaliteit van het onderzoek in de rechten geëvalueerd kan worden, is in het licht van wat voorafgaat niet eenvoudig te beantwoorden.

Een voorafgaande bedenking die daarbij gemaakt kan worden, is dat een evaluatie-instrument in de eerste plaats moet doen wat het zegt te zijn : een instrument dat beoogt een *evaluatie* van de kwaliteit van het onderzoek mogelijk te maken. Een evaluatie-instrument mag geen sturende functie hebben, want dit is een aantasting van de academische vrijheid van de individuele onderzoeker en van de vrijheid van elke onderzoeksinstelling om te beslissen op welke wijze zij aan onderzoek wensen te doen. Een evaluatiemethode mag er daarom bijvoorbeeld niet op gericht zijn om onderzoek in een andere taal dan de moedertaal van de onderzoeker te promoten of om extern gefinancierd onderzoek aan te moedigen. Dergelijke parameters hebben, voor wat het onderzoek in de rechten betreft, met de "kwaliteit" van het verrichte onderzoek niets te maken. Indien zij toch in de evaluatiemethode voorkomen, moeten daar andere redenen voor bestaan dan de wens de kwaliteit van het onderzoek te meten.

Het opnemen van dergelijke 'sturende' parameters in een evaluatiemethode draagt overigens grote risico's in zich. Bepaalde subdomeinen die alleen al omwille van hun aard slecht scoren in een dergelijk systeem - bijvoorbeeld omdat het gaat om onderzoek dat per definitie nationaal georiënteerd is en waarvoor er bijna nooit een beroep kan worden gedaan op externe financiering - dreigen dan in de verdrukking te komen, terwijl zij wellicht voor de rechtswetenschap en -praktijk bijzonder belangrijk zijn.

Bovendien kan het onderzoek in de rechten uiteenlopende vormen aannemen. Tal van publicaties zijn mogelijk : een handboek, een bijdrage in een verzamelwerk (monografie, feestbundel, losbladige commentaren,...), een geannoteerd wetboek (rechtspraak, rechtsleer en kruisverwijzingen), een tijdschriftartikel, een overzicht van rechtspraak, een noot bij een vonnis of arrest, de bespreking van een juridisch werk, een rapport over verricht onderzoek, enz. Elk van deze genres moet op aangepaste manier beoordeeld worden. Bij de beoordeling van de kwaliteit van onderzoek moet men immers rekening houden met de doelstelling die de onderzoeker of de onderzoeksgroep zich zelf heeft gesteld.

Gelet op wat vooraf gaat kan men zich de vraag stellen of een bibliometrische methode überhaupt bruikbaar kan zijn voor een beoordeling van de kwaliteit van het onderzoek in de rechten. Alleen een inhoudelijke beoordeling maakt het immers mogelijk om de evaluatie van onderzoekers in de humane wetenschappen door te voeren. Toch kunnen

bibliometrische gegevens bruikbaar zijn als één van de instrumenten die aangewend worden in het raam van een kwaliteitsbeoordeling.

Welke bibliometrische gegevens zouden dan nuttig kunnen zijn voor het evalueren van de kwaliteit van het onderzoek in de rechten? Het louter tellen van het aantal publicaties van of bladzijden geschreven door een onderzoeker lijkt hier weinig zinvol. Op zich zegt dit immers niets over kwaliteit. Een eenvoudig voorbeeld kan dit verduidelijken: een leerboek waarin aan de beginnende jurist inzicht wordt geboden in de grote lijnen van een bepaald subdomein kan niet op dezelfde hoogte geplaatst worden als een *magnum opus* dat het resultaat is van heel wat ervaring en van vele jaren ernstige studie en dat na publicatie uitgroeit tot het referentiewerk binnen het betrokken subdomein. Het toepassen van een of andere weging bij een dergelijk telsysteem verandert daar niet noodzakelijk iets aan: de taal waarin een werk gepubliceerd wordt, het land waar de uitgeverij gevestigd is, de omvang van een werk, het tijdschrift waarin een artikel wordt gepubliceerd, ... het zijn allemaal parameters die niet noodzakelijk iets zeggen over de kwaliteit van het betrokken onderzoek.

Wellicht zijn de enige bibliometrische gegevens die wel van nut zouden kunnen zijn voor het beoordelen van de kwaliteit van het onderzoek in de rechten, de gegevens die zouden kunnen geput worden uit een voor het onderzoek in de rechten geëigende *citation index*. Dit moet wel onmiddellijk gerelativeerd worden. De ervaring die andere disciplines met een dergelijk instrument hebben, leert dat er hoe dan ook behoedzaam moet mee worden omgegaan. Ten slotte moet het ook duidelijk zijn dat de gegevens die zouden voortvloeien uit een voor het onderzoek in de rechten geëigende *citation index* geen eindresultaten kunnen zijn maar enkel een hulpinstrument dat nuttig kan zijn voor de beoordeling van de kwaliteit van onderzoek.

Het organiseren van een citation index voor het onderzoek in de rechten vereist echter in elk geval heel wat middelen. Het is immers niet mogelijk om gebruik te maken van bestaande systemen (cf. ook de reacties vanuit bepaalde rechtsfaculteiten en redacties van rechtstijdschriften op de nota van de VLIR-werkgroep Kwaliteitszorg Rechten "*Naar een instrument voor de evaluatie van het onderzoek in de rechtswetenschappen: een stand van zaken*", versie oktober 2003). Een nieuw systeem zou rekening moeten houden met de eigenheden van het recht alsook met de eigenheid van elk van de verschillende subdomeinen. Voor bepaalde domeinen moet een *citation index* bijvoorbeeld een internationale dimensie hebben, voor andere subdomeinen is dat, omwille van de eigen aard van het domein, uitgesloten.

Indien het op een wetenschappelijk verantwoorde wijze verzamelen van potentieel relevante bibliometrische gegevens niet mogelijk zou zijn omdat daartoe de middelen ontbreken, lijkt de enige mogelijkheid om op een ernstige wijze de kwaliteit van het onderzoek in de rechten te beoordelen erin te bestaan deze taak per subdomein toe te vertrouwen aan een team van specialisten. Zij kennen de meeste publicaties die in hun domein verschijnen en zij zijn het best geplaatst om de kwaliteit ervan te beoordelen. Dat zij binnen hun domein als specialist erkend worden en in teamverband werken zou de kwaliteit en de objectiviteit van de beoordeling moeten waarborgen.

BIBLIOMETRIE IN DE SOCIOLOGIE

1. Het domein

Met het oog op een evaluatie van de waarde van onderzoeksgroepen en individuele onderzoekers met behulp van bibliometrische maatstaven zijn de volgende onderscheidingen van belang : theoretische benaderingen versus praktische beleidsrelevante vraagstukken ; statistische empirische analyses versus kwalitatieve benaderingen waarbinnen subjectieve interpretaties van gegevens een grote rol spelen ; methodologisch onderzoek versus inhoudelijk onderzoek.

Een onderzoeksevaluatie is veelzijdig naargelang van de te beoordelen aspecten : (inter)nationale reputatie (prijzen, lidmaatschappen in evaluatiecommissies...), innovatie, outputvolume, kwaliteit van output, onderzoekscapaciteit van de betrokken eenheid, aantal onderzoekers en doctoraten, bijdrage aan het maatschappelijk debat, enz. We zullen ons hier beperken tot de publicatieoutput. De wenselijke aard en de vorm van de publicatieoutput is afhankelijk van de boven geschetste onderscheidingen. Zo kan men van een onderzoeksgroep die in de opdrachtverklaring (*'mission state'*) heeft ingeschreven dat beleidsondersteunend onderzoek voor de lokale samenleving wordt verricht, niet verwachten dat hoofdzakelijk in internationale Engelstalige tijdschriften gepubliceerd wordt. Van onderzoeksteams die zuiver theoretisch of methodologisch onderzoek verrichten, kan men dit daarentegen wél verwachten. In sommige deelgebieden is de Anglo-Amerikaanse literatuur doorslaggevend maar in andere gebieden is de Franstalige of Duitstalige literatuur veel meer richtinggevend. Laten we eerst enkele principes bekijken die men kan afleiden uit de praktijk van onderzoeksevaluaties (in Nederland en elders) en uit de evaluaties van onderzoeksvoorstellen die gangbaar zijn in de *European Science Foundation* en de FWO-commissie waarin sociologisch onderzoek wordt geëvalueerd. Daarna overschouwen we kort de praktijk.

2. Enkele principes

Eerste principe : Omwille van deze grote verscheidenheid en van de sterke maatschappelijke betrokkenheid en relevantie van het onderzoek in de sociale wetenschappen, is het van belang om naast de categorie *'wetenschappelijke publicaties'* ook gebruik te maken van de categorie *'professionele publicaties'*. Dit gebeurt bij de onderzoeksevaluaties in Nederland. Professionele publicaties zijn o.m. boekbesprekingen, maar vooral rapporten van beleidsgericht onderzoek en bijdragen aan het maatschappelijk debat. Afhankelijk van de opdrachtverklaring van een onderzoeksgroep dient aan zulke publicaties meer of minder gewicht gehecht te worden. Om de waarde van zulke publicaties te beoordelen kan men andere criteria hanteren dan bij de strikt wetenschappelijke publicaties het geval is.

Tweede principe : Voor het beoordelen van de wetenschappelijke kwaliteit van de output dient men in eerste instantie het criterium *'peer reviewing'* te gebruiken. Wetenschappelijke publicaties zijn publicaties die beoordeeld zijn door experts die door de band genomen tot de academische gemeenschap behoren. Dit geldt niet voor professionele publicaties. Naast *'peer reviewing'* zijn er andere beoordelingsmomenten : aanvaarding door een wetenschappelijke uitgever, de aanvaarding door een publiek (oplage), enz. Men kan verschillende criteria gebruiken maar de *'peer reviewing'* moet toch voorop staan. Dit is onafhankelijk van de taal, al moet men er bij vermelden dat voor een aantal domeinen slechts expertise van voldoende niveau voorhanden is als men ook experts buiten het eigen taalgebied kan aanspreken. Een kleine taalgemeenschap als Vlaanderen en Nederland is niet in staat om experts voor alle relevante subdomeinen te leveren. Door de uitbreiding tot het ganse Nederlandse taalgebied staat men natuurlijk al veel verder dan wanneer men zich beperkt tot

Vlaanderen. Het aanbieden van een publicatie aan een tijdschrift dat inkomende stukken door de beste experts op wereldvlak laat beoordelen heeft op zichzelf waarde, ook al wordt het afgewezen. Jonge onderzoekers, maar niet alleen zij, geven toe dat zij bijzonder veel leren uit de commentaren van deze beoordelaars.

Derde principe : Binnen de sociologie zijn zowel het nationale als het internationale veld van belang. Men kan zich niet voorstellen dat hier niet zou gepubliceerd worden voor het eigen cultuur- en taalgebied. Veel van de onderzoeksproblemen die aangepakt worden hebben een lokaal aspect. Maar daarnaast kan men zich evenmin indenken dat de band niet verzorgd wordt met de internationale onderzoeksgemeenschap. Dit is zeker zo voor de ontwikkeling van de theorieën en methodologie. Maar ook inhoudelijke problemen van lokale aard kan men in een algemeen kader plaatsen dat geen taal- of landsgrenzen kent. Het is moeilijk zich een onderzoeksprobleem voor te stellen in de sociale wetenschappen dat geen internationale betekenis zou kunnen hebben. Hier sluit de idee van de forumtaal of talen bij aan. Deze zijn voor de sociale wetenschappen vooral Engels, Frans en Duits. Bij het beoordelen zou men dus moeten kijken of er een voldoende evenwicht bestaat. Van elke onderzoeker mag men een mix van publicaties verwachten. Het 'goed' evenwicht hangt af van het onderzoeksthema en van de opdrachtverklaring van de betreffende onderzoeksgroep. Het is dus perfect mogelijk dat, naargelang van de positionering van een onderzoeksgroep, het gewicht van de criteria verschilt. In Nederlandse onderzoeksscholen neemt men als norm dat er gemiddeld per jaar toch minstens een tweetal 'echt' internationale artikels of hoofdstukken zijn per onderzoeker. Onder 'echt' verstaat men dan : niet in eigen beheer, extern gereviewed, forumtaal, en internationale uitgever.

Vierde principe : Voor onderzoekers in Vlaanderen is het van belang dat zij aanwezig zijn in de internationale onderzoeksgemeenschap. Vandaar dat zij toch ook aanwezig moeten zijn in de voornaamste vooraanstaande internationale tijdschriften of publiceren bij erkende internationale uitgevers. Men kan moeilijk aanvaarden dat een publicatielijst van jongere onderzoekers uitsluitend zou bestaan uit lokale Nederlandstalige publicaties. De kans is dan immers groot dat deze publicaties nooit beoordeeld zijn door vooraanstaande wetenschappers. Het zou niet verstandig zijn om de indruk te wekken dat internationaal publiceren helemaal niet hoeft. Hier is trouwens een ethisch aspect mee verbonden. Promotoren van doctorandi moeten hun studenten wijzen op de geldende cultuur in hun discipline, en het is onverantwoord als men individuen zou laten doctoreren zonder hen te wijzen op de internationale vereisten die in hun discipline gesteld worden. Niet iedereen zal immers in eigen land een betrekking vinden. Men moet dus oog hebben voor wereldwijde of minstens Europese vergelijking. Nogal wat jonge onderzoekers hebben zich ingespannen om het internationaal niveau te bereiken, ten koste van andere keuzen. Rechtvaardigheid vereist dat deze inspanningen in rekening gebracht worden. De criteria die gebruikt worden, waar dan ook (Onderzoeksraad, FWO...) moeten in elk geval duidelijk en transparant zijn.

Vijfde principe : Bij een bibliometrische evaluatie is het niet correct om zich voor de humane wetenschappen uitsluitend te beperken tot de SSCI lijst. Dit leidt tot ongeldige conclusies. Enerzijds ontbreken heel belangrijke tijdschriften die in een andere taal dan het Engels verschijnen. Er zijn belangrijke sociologische tijdschriften in het Duits, Frans of Spaans... Anderzijds ontbreken bijdragen in boeken. Er moeten dus meerdere bronnen geraadpleegd worden en dat maakt dat een pure mathematische evaluatie via impactfactoren momenteel niet mogelijk is. Ook moet men voorzichtig zijn bij het tellen van citaties. Het onderzoek in veel takken van de sociale wetenschappen is onvoldoende cumulatief waardoor citeren een andere betekenis heeft dan in de exacte wetenschappen.

3. Het publiceren van en in boeken

Het publiceren van en in boeken staat nog steeds centraal in de meeste disciplines van de sociale wetenschappen. Men kan hier diverse categorieën onderscheiden :

Boeken (monografieën) in de forumtaal uitgegeven bij internationale wetenschappelijke uitgevers. Internationaal erkende wetenschappelijke uitgevers werken met externe referees die de voorstellen beoordelen. Enkele belangrijke uitgevers zijn : Sage, Wiley, Academic Press, Cambridge University Press, Springer, Routledge, Kluwer... Naar aanleiding van de onderzoeksevaluaties in Nederland werden per discipline lijsten met hoog aangeschreven uitgevers aangemaakt. Een monografie bij een van deze uitgevers moet uiteraard meer gewicht krijgen dan tijdschriftartikels.

Het publiceren van hoofdstukken in boeken bij internationale uitgevers komt eveneens veelvuldig voor. De hoofdstukken bij zulke erkende uitgevers zijn vaak beoordeeld door externe academische beoordelaars.

Boeken (monografieën) van lokaal belang (eigen taal) uitgegeven bij wetenschappelijke uitgevers (en niet in eigen beheer). Deze werken krijgen vaak evenveel gewicht als internationale tijdschriftartikels in het geval van groepen die vooral gekenmerkt zijn door onderzoek naar maatschappelijk relevante thema's.

Hoofdstukken in boeken bij wetenschappelijke uitgevers van nationaal belang is een eveneens zeer frequente praktijk. Hier zou men als criterium kunnen nemen dat de bijdragen beoordeeld zijn door een (externe) reviewer. Zulke uitgaven worden best onderscheiden van uitgaven in eigen beheer.

Verder zijn er eveneens onder de hoofding "bijdragen in boeken" de volledig uitgegeven proceedings als resultaat van bijeenkomsten van internationaal belang, uitgegeven door wetenschappelijke uitgevers. De beoordeling van zulke stukken is vaak minder scherp en niet steeds gebeurt dit door externe beoordelaars. De vermelding van uitgever, datum en bladzijden is noodzakelijk om van uitgegeven proceedings te kunnen spreken. Men moet hier bij opmerken dat steeds meer de praktijk van elektronisch publiceren doorgang vindt. Indien geen enkele eis inzake aanvaarding wordt gesteld, dan krijgt dit een lagere evaluatie dan de vorige.

4. Het publiceren in tijdschriften

Artikels in internationale erkende tijdschriften in een forumtaal gepubliceerd. Internationaal erkende tijdschriften werken met externe reviewers uit meerdere landen en de editorial board bestaat uit leden van meerdere universiteiten en landen.

Bij artikels in wetenschappelijke tijdschriften van nationaal belang geldt eveneens 'peer reviewing', maar de beoordeling door externe beoordelaars (academici) die geen belang hebben bij het plaatsen van artikels is nog steeds niet algemeen verspreid.

5. Professionele publicaties

Hieronder vallen boeken voor een breder publiek, populariserende werken, handboeken die gebruikt worden bij colleges, bijdragen in vriendenboeken, enz.

Er wordt vaak gepubliceerd in eigen uitgegeven rapporten, onderzoeksverslagen, enz. die elektronisch of in hard print volledig ter beschikking kunnen gesteld worden. Men moet vermijden dat zelf uitgegeven publicaties met de huidige PC mogelijkheden gemakkelijk tot een soort 'boek' worden omgetoverd, zonder dat zij door iemand anders dan door de maker beoordeeld worden. Eigen onderzoeksrapporten die nog niet het voorwerp zijn geweest van een externe publicatie kunnen bij een evaluatie eventueel opgenomen worden als een aparte categorie. Dit is interessant om de productie en activiteit te meten, maar dit zijn geen publicaties in de eigenlijke zin. De mate (of proportie) waarin zulke eigen uitgaven omgezet worden in 'echte' boeken of in tijdschriftartikels kan een indicator van onderzoekskwaliteit zijn.

Besluit

Het is van belang dat de grote verscheidenheid van het onderzoek tot uiting kan komen in de waardering van de publicatie-output. Hier wordt, naast een aantal basisprincipes, gepleit voor een verschillend gewicht naargelang van de discipline, de aard van het onderzoek, en de opdrachtverklaring van de onderzoeksgroep in kwestie. Het zou goed zijn om ons in Vlaanderen af te stemmen op de werkwijze die men in Nederland volgt. Daar is de beoordeling voldoende genuanceerd en onlangs heeft men deze kritisch geëvalueerd.

BIBLIOMETRIE IN DE TAALKUNDE

1. Voorafgaand

Deze nota steunt gedeeltelijk op een studie, uitgevoerd in 1997 door de VLIR en het Centrum voor Wetenschaps- en Technologie Studies van de Rijksuniversiteit te Leiden, met als titel "Aanzet tot ontwikkeling Indicatoren Onderzoeksprestaties in de Cultuur- en Gedragwetenschappen : exploratieve studie : Rechten en Taalkunde aan Vlaamse Universiteiten" (uitgegeven in juni 1999 door M. Luwel, H.F. Moed, A.J. Nederhof e.a., onder de titel "*Towards indicators of research performance in the Social Sciences and Humanities*").

Deze studie had als doel de bruikbaarheid te onderzoeken van een aantal kwantitatieve technieken (in de eerste plaats van de bibliometrische methoden) om de onderzoeksprestaties in de Rechten en de Taalkunde te meten. De studie steunde op een omvangrijke enquête binnen de Vlaamse universiteiten.

2. Het domein

Zoals dit het geval is voor de filosofie, behelst ook de taalkunde een breed domein met zeer verschillende deeldisciplines. Ten behoeve van de bovenvermelde studie werd door de expertgroep volgende indeling voorgesteld in drie dimensies : modules, aspecten en (bestudeerde) talen :

Modules	Aspecten	Talen
Grammatica	Historische linguïstiek	Algemene taalkunde
Fonetiek en fonologie	Contrastieve linguïstiek	Verschillende talen
Morfologie	Psycho- en neurolinguïstiek	Nederlands
Syntaxis	Sociolinguïstiek	Duits
Lexicologie	Computationele linguïstiek	Engels
Semantiek	Toegepaste linguïstiek	Andere Germaanse talen
Pragmatiek	Filologie	Frans
Toponymie	Taalfilosofie	Andere Romaanse talen
	Methodologie van de linguïstiek	Slavische talen
	Semiotiek	Andere Indo-europese talen
	Geschiedenis van de taalkunde	Andere talen
	Dialectologie	

Sommige van die deeldisciplines zijn duidelijk interdisciplinair.

De taalkunde heeft, naast een zuiver wetenschappelijke functie, ook een uitgesproken maatschappelijk-culturele rol naar een breed, intellectueel publiek toe (cf. dialectologie, reflectie over moedertaal, taalpolitiek, taalplanning etc). Dit uit zich in het publicatiegedrag, waar naast publicaties gericht op het onderzoeksfront ook publicaties voorkomen die op een breed publiek gericht zijn. Het lijkt dan ook aangewezen om bij het beoordelen van de research in deze sector een onderscheid te maken tussen deze twee soorten van bijdragen.

3. De publicatiecultuur

Het aantal taalkundige tijdschriften is bijzonder groot en gevarieerd : een enquête bij Vlaamse en Nederlandse taalkundigen leverde een lijst op van niet minder dan 458 titels. Dit wordt onder meer verklaard door de variëteit in deeldisciplines en het grote aantal bestudeerde talen.

Slechts een klein aantal van die tijdschriften komen voor in de lijsten van de citatie-indexen (vb. Arts & Humanities Citation Index : een 90-tal). Daarvan gaat het leeuwenaandeel naar Engelstalige tijdschriften van algemeen taalkundige aard. Andere talen dan het Engels en de meer beschrijvende taalstudies zijn duidelijk onderbedeeld.

Naast wetenschappelijke tijdschriften spelen voor de taalkunde ook andere publicatievormen een belangrijke rol. Publicaties in tijdschriften vormden in de periode 1992-1996 slechts 45 % van de totale wetenschappelijke output van de onderzochte onderzoekers in de taalkunde. Vooral boeken, hoofdstukken in boeken en artikels in proceedings dienen hier vermeld te worden. Dit wordt ook door de hogervermelde studie bevestigd : "Zo blijkt het aantal malen dat iemand als vooraanstaand onderzoeker wordt erkend door binnen- en buitenlandse collega's het best te correleren met het aantal door hem of haar verrichte publicaties in wetenschappelijke tijdschriften met een "peer-review"-systeem, monografieën, hoofdstukken in boeken en artikelen in proceedingbundels".

4. De publicatietaal

Op dit punt onderscheidt de taalkunde zich van de meeste disciplines : er tekent zich namelijk een duidelijk patroon af : wetenschappelijke publicaties over een bepaalde taal verschijnen overwegend in die taal zelf. Voor onderwerpen in de algemene taalkunde of in de computationele linguïstiek wordt eerder het Engels gebruikt. Uit de enquête van Luwel en Moed bleek dat van de zuiver wetenschappelijke publicaties 41% in het Engels, 22% in het Nederlands, 27% in het Frans zijn geschreven. Van de op een breed publiek gerichte publicaties van de Vlaamse onderzoekers is 64% in het Nederlands, 10% in het Engels. Hun conclusie is dan ook dat de taal geen discriminerende factor kan en mag zijn bij de beoordeling van de kwaliteit van publicaties.

Conclusie

Kort samengevat : bibliometrie in de taalkunde dient met volgende factoren rekening te houden :

- (1) naast tijdschriften dienen ook boeken, hoofdstukken in boeken en artikels in proceedingbundels in beschouwing genomen te worden ;
- (2) het tijdschriftenbestand dat voor de meting gebruikt wordt, dient rekening te houden met de verschillende deeldisciplines en bestudeerde talen ;
- (3) er dient een degelijke ranking van de internationale tijdschriften te gebeuren ;
- (4) de factor "citatie" dient verfijnd te worden : autocitaties zouden moeten geweerd worden en meer algemeen is een grondige analyse van het concept "citatie" nodig.

BIBLIOMETRIE IN DE NEDERLANDSE TAALKUNDE EN NEDERLANDSE LETTERKUNDE

1. Vooraf

Kwaliteitsbewaking in verband met het wetenschappelijk werk geleverd aan onze universiteiten is een absolute voorwaarde om die verder op een hoog niveau te laten functioneren. Dat geldt in de geesteswetenschappen evenzeer als in de exacte wetenschappen en de geneeskunde. Er kunnen vragen gesteld worden bij de manier waarop die kwaliteitsbewaking moet gebeuren, maar niet bij het feit dat een vorm van kwantificering van de resultaten een rol kan en moet spelen. Ook al zijn wij ervan overtuigd dat de meting ten gronde op basis van kwalitatieve maatstaven moet gebeuren, is een deugdelijke kwantificering van groot belang. Die kan als een eerste maat, als opstap voor een kwalitatieve analyse van het geleverde werk, richting geven aan de discussies. In elk geval zal een beoordeling op kwalitatieve gronden altijd een verantwoording moeten brengen als die tegen de bevindingen van een deugdelijke kwantificering in zou gaan.

Er zijn in de geesteswetenschappen, net zoals in de andere takken van de wetenschapsbeoefening nogal wat aspecten die aandacht verdienen :

- Een eerste complex van gegevens is de objectieve meting : de hoeveelheid (aantal en omvang) van de gepubliceerde teksten, de breedte en diepte van de behandelde problematiek, de fundamentele impact van de tijdschriften en de uitgeverijen (eventueel reeksen) waar de teksten het licht zien.
- Daarbij komt de voor een deel ook als subjectief te omschrijven receptie : wordt op de gepubliceerde teksten gereageerd, en/of worden ze ook in de relevante vakpers geciteerd ? Een niet onbelangrijk element daarbij is de aard van de receptie (afwijzend, goedkeurend) en de inhoudelijke impact (blijkt de publicatie al dan niet stimulerend voor verder onderzoek ?).

In wat volgt zal een poging gedaan worden om de noden gecreëerd door de vraag naar kwantificering specifiek naar de neerlandistiek te vertalen. Wij zijn ervan overtuigd dat de behandeling zonder veel aanpassingen naar de studie van andere talen en de daarin geschreven literatuur omgezet kan worden.

Zoals in de algemene nota's opgesteld door de KVAB-commissie i.v.m. de geesteswetenschappen en die i.v.m. de taalkunde en de letterkunde als overkoepelende disciplines heel duidelijk en nadrukkelijk gesteld is, rijst voor een taal die zelf geen zg. "forumtaal" is, een heel aantal specifieke vragen. Die zullen, tezamen met beschouwingen over inhoudelijke aspecten van de "taalkunde" en de "literatuurwetenschap" behandeld worden.

Een bedenking nog in verband met de aard van tijdschriften en verzamelwerken waarin publicaties opgenomen worden. In de geesteswetenschappen wordt traditioneel veel belang gehecht aan medewerking aan algemeen-culturele tijdschriften, gericht op een intellectueel publiek met algemeen-culturele belangstelling. Het is zeker niet onze bedoeling werk in dit verband als minderwaardig te beschouwen, integendeel : een "humaniora"-genootschap zoals de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde hecht er juist veel waarde aan dat haar leden zich ook tot de gemeenschap richten. Het advies dat wij hier naar beoordelingscommissies e.d. uitbrengen is, dat met zulk werk rekening gehouden dient te worden, maar dan niet voor de beoordeling van wetenschappelijke excellentie, wel t.a.v. een andere dan de traditionele doelstellingen van het ambt aan universiteiten : het "maatschappelijk dienstbetoon". Er lijkt ook helemaal niets op tegen dat voor die functie een aparte bibliometrische maat ontworpen wordt. In wat volgt wordt deze problematiek niet expliciet behandeld, maar veel redeneringen laten zich volgens parallelle wegen op het culturele domein toepassen.

2. De kwestie van de forumtaal van de neerlandistiek

Taalkundige analyses van het Nederlands kunnen tot doel hebben de structuren van de taal en/of de mechanismen bij het gebruik daarvan te analyseren en te beschrijven. In de praktijk wordt daarbij uitgegaan van voorkennis i.v.m. de taal en het gebruik daarvan, en zulke ondernemingen zijn dan ook gericht op een publiek van neerlandici. Er is geen enkele reden om voor dit type van wetenschappelijke activiteit als forumtaal het Nederlands opzij te schuiven. Eveneens uit de praktijk komt de ervaring dat ook buitenlanders voor wie specifiek het Nederlands belangrijke informatie kan opleveren, die taal in voldoende mate beheersen om wetenschappelijke teksten te kunnen lezen. Beide beschouwingen gelden a fortiori voor de studie van literair werk in het Nederlands, tenzij dat in een algemeen-comparatistisch frame wordt opgenomen : alleen wie het besproken werk kent, kan met de auteur van de tekst meedenken. Een heel andere zaak is het, wanneer de doelstellingen van een auteur primair de theorie van de algemene of de vergelijkende taalkunde of literatuurwetenschap betreffen. Ook als in zo'n geval uitsluitend met Nederlandse voorbeelden gewerkt zou worden, lijkt het ons evident dat dan naar een internationale forumtaal wordt overgestapt. Op dit ogenblik is dat zeker in de meeste domeinen het Engels, maar niet noodzakelijk in alle ; er moet onderzoek gedaan worden naar de impact van andere internationale talen. Voor een verantwoorde bibliometrische toepassing moet zo'n onderzoek regelmatig bijgesteld worden. Wij pleiten dan ook voor een interuniversitaire commissie die het hele veld van de neerlandistiek kan overzien ; bij voorkeur bestaat die uit vertegenwoordigers uit Nederland, Vlaanderen en de neerlandistiek extra muros (vooral Franstalig België).

3. Objectieve aspecten van de bibliometrie

Een voorafgaande heel belangrijke vraag is, hoe de actieve doelgroep voor elk domein is samengesteld, en met name ook hoe groot die is, zowel internationaal als nationaal. In hoeveel universiteiten en door hoeveel wetenschappers wordt een bepaald onderdeel (bv. dialectsyntaxis, taalpragmatiek, renaissanceliteratuur, jeugdliteratuur) bestudeerd ? Als dit aantal gering is, zal ook het aantal onderlinge citaties in absolute cijfers gering zijn. Aan de andere kant kan men er vrijwel zeker van zijn dat elke publicatie in het veld opgemerkt zal worden, wat dus weer voor een relatieve overvloed aan citaties zal zorgen, die in andere veel intenser beoefende disciplines nooit geëvenaard zal kunnen worden. Bibliometrisch moet dit mee ingecalculeerd worden ; deze stand van zaken moet ook weer op geregelde tijdstippen bijgesteld worden.

3.1 Welke tijdschriften zijn belangrijk voor de neerlandistiek ? - het probleem van de "ranking"

Publicatie in "internationale" tijdschriften wordt in vrijwel alle disciplines als superieur gezien t.o.v. "nationale" tijdschriften. Voor de neerlandistiek wensen wij daar vraagtekens bij te zetten. Het is een bekend gegeven dat vragen bij lezingen op internationale congressen over taalgebonden onderwerpen vaak minder diep graven naar essentiële problemen dan op nationale. Dat komt in de eerste plaats doordat mensen die de taal en de cultuur niet of onvoldoende kennen, de gegevens zelf waarop gewerkt wordt, niet altijd kunnen plaatsen ; waar ze zeker niet toe in staat zijn is ze onmiddellijk met andere aanvullen ; ze kunnen dus ook de relevantie van de voorgestelde of eventueel alternatieve analyses onvoldoende correct inschatten. Hetzelfde doet zich voor bij "peer-review" door tijdschriftredacties ; alleen als de garantie bestaat dat artikelen i.v.m. een specifieke taal of literatuur ook door kenners van de taal beoordeeld worden, kan van een garantie op dit gebied gesproken worden. Bij de

waardebeoordeling van publicaties in internationale tijdschriften dient hiermee rekening gehouden te worden.

Bij "nationale" tijdschriften kan een beoordeling van de redactie en de redactieraad zelf een indicatie geven van de waarde van de uitgebrachte oordelen. Bij zulke tijdschriften dient absoluut bekeken te worden in hoeverre de hele neerlandistiek uit Nederland én België inhoudelijk vertegenwoordigd is : nogal wat redacties zijn gevormd vanuit groepjes, die vaak op nogal sektarische principes gestoeld zijn. Net als bij punt 2 is onafhankelijke beoordeling nodig, en die weer met geregelde bijstelling. Met andere woorden : elke ranking kan niet meer dan een momentopname zijn.

De vragen waarmee voor de ranking rekening gehouden moet worden zijn o.i. :

- Hoe prominent zijn de leden van de redactie en eventueel de redactieraad in hun wetenschapsgebied ? En hoe prominent zijn ze in de neerlandistiek in België en Nederland ?
- Kunnen zij ook beschouwd worden als representatieve vertegenwoordigers van het wetenschapsgebied, resp. van de toepassing daarvan in de neerlandistiek ? Een belangrijk gegeven is verder de "openheid" van het tijdschrift ; een objectiverende meting daarvan kan o.a. de volgende aspecten in beschouwing nemen :
- De mate waarin artikelen die in het tijdschrift verschijnen, ook naar andere publicaties verwijzen ; er zijn voorbeelden bekend van tijdschriften waarin bijna systematisch bepaalde andere tijdschriften genegeerd worden ; dat heeft gewoonlijk in niet geringe mate met beveiliging van de eigen onderzoeksgroep van doen.
- Omgekeerd natuurlijk : de mate waarin in andere publicaties naar het tijdschrift verwezen wordt. In een gezond onderzoeksklimaat zou dit de enige bepalende maat moeten zijn voor de waarde van het tijdschrift.

Een andere maat kan worden afgeleid van de volgende vragen : Worden in het tijdschrift belangrijke algemeen-linguïstische of algemeen-literatuurwetenschappelijke thema's aangekaart ? En/of : worden zulke thema's expliciet op het Nederlands toegepast ?

Ook andere aspecten van de tijdschriften moeten specifiek met het oog op de neerlandistiek mee bij de ranking bekeken worden :

- Wat is het aandeel van de neerlandistiek in het betreffende tijdschrift ? Ook de vraag of het tijdschrift al dan niet regelmatig bepaalde thema's expliciet voor behandeling naar voren schuift, kan een factor in de beoordeling zijn.
- Wat is de verspreiding van het tijdschrift in de neerlandistiek intra en extra muros ? (Vooral de aanwezigheid én directe raadpleegbaarheid in instituten en onderzoeksgroepen is hier van belang).

Het is onze vaste overtuiging dat ook een verantwoorde ranking van taalkundige, literatuurwetenschappelijke en "filologische" tijdschriften alleen kan gebeuren door een commissie van wetenschappers uit België, Nederland en van "extra muros".

3.2 Het probleem van de monografieën en verzamelwerken

Een niet onaanzienlijk deel van de wetenschappelijke productie van neerlandici verschijnt in boekvorm.

Monografieën betreffen over het algemeen overzichten van wetenschapsdomeinen (o.a. ook in de vorm van leerboeken), waarin bijna steeds ook nieuw of nog niet eerder in definitieve vorm gepresenteerd onderzoek wordt voorgesteld. Aan de andere kant zijn er ook verzamelwerken, vaak naar aanleiding van een congres of colloquium samengesteld, die over het algemeen een "state of the art" combineren met de publicatie van nieuwe inzichten op deelgebieden.

Werk zoals dit moet mee in de kwantitatieve beoordeling opgenomen worden. Als het om reeksen themapublicaties door tijdschriftredacties gaat, stelt dit wellicht niet al teveel problemen, omdat telkens de redactie mee op het geleverde werk afgerekend kan worden. Ook bij andere verzamelwerken zal er normaal van een redactie sprake zijn, waarvan de excellentiegraad van de leden een betrouwbare waardemeter kan zijn, tegelijk natuurlijk met die van de uitgever (cf. verder).

In andere gevallen dient een procedure gevolgd te worden die zoveel mogelijk dezelfde parameters hanteert die bij de beoordeling van tijdschriftartikelen een rol spelen.

Een belangrijke vraag is, hoe "neutraal" commerciële uitgeverijen zijn : de meeste reeksen waarin uitgaven in de taal- en letterkunde terecht kunnen, zijn min of meer aan universiteiten gelieerd (Acco bv. of Academia Press), en hoewel die zonder twijfel ook werk van buiten die universiteit willen verspreiden, bewijst de praktijk dat het aandeel van onderzoeksgroepen in het publicatieaanbod erg ongelijk is. Daarom stellen wij ook hier voor omzichtig naar een objectivering te zoeken. Een paar vragen die zeker meegenomen moeten worden, zijn :

- Welke traditie heeft de uitgever in de neerlandistiek ? Wat is de impact van vroeger gepubliceerde werken ?
- Werkt de uitgever met een systeem van "peer-review" voor het bepalen van wat wel/niet wordt uitgebracht ? Welke criteria worden gehanteerd bij de selectie van de beoordelaars ?
- Wat is de penetratiegraad van de uitgeverij in de wetenschappelijke neerlandistiek ?

Een makkelijker meetbaar gegeven is natuurlijk de maat waarin het boek zelf in de wetenschappelijke activiteit penetreert. Dat kan gemeten worden aan het aantal citaties in de vakpers, op dezelfde manier dus als dat bij tijdschriftartikelen het geval is. Ook het aantal recensies en de ranking van de tijdschriften waarin dat gebeurt is een goede graadmeter. Er zijn twee problemen met beide aspecten : ten eerste dient zeker hier ook de aard van de uitgebrachte oordelen een doorslaggevende rol te spelen (zie ook verder in §4) ; ten tweede : recensies verschijnen door de band pas na ten minste een jaar, en vertragingen tot drie jaar zijn absoluut niet exceptioneel. Er zal dus ook met "voorlopige" waarden gewerkt moeten worden, en een absoluut geldende evaluatie kan pas na verloop van tijd ingeschreven worden.

3.3 Gelegenheidspublicaties

In de letteren bestaat een diepgewortelde traditie om vakgenoten bij hun afscheid of bij andere gelegenheden huldeschriften aan te bieden. De bijdragen daarin kunnen in de anekdotiek te situeren zijn, maar veel huldealbums bevatten bijdragen die naar de gehuldigde toegeschreven worden, en zeker de bedoeling hebben naar diens wetenschappelijke maat beoordeeld te worden. Dat maakt zowel het redactiewerk aan zo'n boek als de gebundelde bijdragen buitengewoon moeilijk te evalueren.

Er zal hier naar een evenwicht gezocht moeten worden, waarbij eventueel het oordeel van de redacteuren zelf opgevraagd kan worden i.v.m. de bijdragen die ze voor publicatie hebben laten "passeren". Het zou waarschijnlijk te arbeidsintensief zijn een commissie zoals boven al een paar maal voorgesteld over elke bijdrage apart te laten oordelen. Wel kan van een competente groep beoordelaars een oordeel over bundels in hun geheel gevraagd worden ; en dat oordeel kan ook in een bruikbare bibliometrische maat worden omgezet.

Iets vergelijkbaars kan voorgesteld worden voor jaarboeken e.d. van genootschappen. Daarbij komt in de eerste plaats de competentie van de redactie, en de aard van de gehanteerde criteria voor opname of afwijzing in het geding. De praktijk kan in de loop van de tijd natuurlijk ook hier door belangrijke verschuivingen bepaald worden. Geregelde bijsturing is dan ook absoluut noodzakelijk.

3.4 Elektronische publicaties

De nieuwe media hebben voor nieuwe mogelijkheden gezorgd, en daar wordt in de neerlandistiek meer en meer gebruik van gemaakt.

Er lijken geen problemen te kunnen zijn bij het op de markt brengen van wetenschappelijke cd-roms : zeker voor publicaties waarvan aangenomen mag worden dat die gedurende een beperkte tijd mee het beeld van de wetenschap zullen bepalen, is verspreiding in deze vorm niet alleen aanvaardbaar, maar zelfs aangewezen. Ze moeten dan ook op precies dezelfde manier als boekpublicaties op papier beoordeeld worden, met belangstellingpunten zoals "peer-review", de uitgever, de weerklank in de relevante literatuur, enz.

Problematischer is publicatie op het internet : hier dreigt een proliferatie van initiatieven te komen die, vanwege het bijna-gratis-aspect, de euvels van tijdschrift-redacties in uitvergroete vorm terugbrengen. Zolang zich hier geen duidelijke profielen ontwikkelen, lijkt het ons aangewezen om dit type publicaties als de papieren "prepublicaties" van het recente verleden te behandelen : als discussiestukken dus, die wel indicatief zijn voor de intrinsieke waarde van de auteur, maar nog geen element van bibliometrische inschatting uitmaken. De evolutie van het medium moet verder nauwgezet in het oog gehouden worden, en dat moet op den duur tot een beter gemotiveerde houding gaan leiden dan nu haalbaar is.

3.5 Corpusopbouw en -organisatie

Net zoals bv. in de geologie en in de biologie maakt veldwerk in de linguïstische en de literatuurwetenschappelijke neerlandistiek een belangrijk onderdeel uit van de wetenschappelijke activiteit. Een korte toelichting is hier op zijn plaats.

Wie taal wil bestuderen kan te rade gaan bij de eigen intuïties ; dat wordt meer dan in andere wetenschappen een valabele methodologie geacht. Ook experimentele methodes zijn in veel gebieden schering en inslag. Die worden evenmin ter discussie gesteld. Een probleem komt er wel voor diegenen die op basis van taalcorpora wensen te werken : zulke wetenschappelijk samengestelde corpora zijn er maar voor een heel beperkt aantal gebieden (historisch tijdvak, tekstsoort, sociale variatiepatronen, medium, enz.). Wie voor zijn/haar eigen belangstellingsgebied niet op zo'n corpus terug kan vallen, moet zelf de gegevens verzamelen. Dat is een activiteit die niet alleen heel veel inzicht en kennis vereist, maar die ook arbeidsintensief en tijdverslindend is.

In de literatuurwetenschap rijzen volledig vergelijkbare problemen : wie over een tekst verantwoorde uitspraken wil doen, moet die tekst ook in een verantwoorde vorm voor zich krijgen. Met het oog daarop werkt in Nederland het Constantijn Huygens Instituut, aan het editeren en uitgeven van literaire teksten. In België wordt zowat alles aan persoonlijk initiatief overgelaten ; er is nu wel het totaal onderbemande Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie van de KANTL.

Helemaal problematisch is dat het vele en intensieve werk t.o.v. "fundamenteel" onderzoek ondergewaardeerd wordt. Nochtans gaat het hierbij niet louter om een vaardigheid, maar om toepassing van strikt wetenschappelijke kennis.

Er dienen zowel t.o.v. linguïstische als t.o.v. literatuurwetenschappelijke corpora twee aspecten in beschouwing genomen te worden :

- het verzamelen en ter beschikking stellen van corpora moet als een zelfstandige en waardevolle wetenschappelijke activiteit geëvalueerd worden ;
- studies die op een daartoe speciaal samengesteld corpus gebaseerd zijn, dienen ook voor dat extra werk hoger gewaardeerd te worden.

Het tot stand brengen en verwerken van corpora moet volgens speciaal daartoe te ontwikkelen criteria beoordeeld worden ; daarbij komen heel verschillende wetenschapsgebieden in beeld, van statistiek tot sociologie. Wellicht kan men hier op ervaringen in andere wetenschappen steunen.

4. Het opstellen van een verantwoorde citatie-index

Citaties zijn in het voorgaande al herhaaldelijk ter sprake geweest, en aan voorwaarden om van een citatie-index een betrouwbaar meetinstrument te maken zijn ten minste impliciet al beschouwingen gewijd. Die worden hier grotendeels als synthese nog eens herhaald.

- Citaties en recensies mogen niet als absolute eenheden in een kwantitatief model opgenomen worden. Het gewicht van de bron waarin ze zijn opgenomen is een factor die zorgvuldig mee afgewogen dient te worden. Een speciaal aandachtspunt vormen ook de citaties, samenvattingen, enz. in handboeken.
- In hetzelfde verband moet een methode gezocht worden om de reden van de citaties mee in de beoordeling op te nemen : het is een heel andere zaak als een bepaalde stelling of hypothese telkens weer afgekraakt wordt dan wel in een gunstig daglicht gesteld ; verder van het grootste belang : wordt een tekst geciteerd ter ondersteuning van een eigen stelling, of als het uitgangspunt voor een hele redenering ? De praktijk van het citeren in taalkundige en literatuurwetenschappelijke publicaties is op dat punt waarschijnlijk niet te vergelijken met die in de bèta- en gammawetenschappen : het discussiegehalte is in de alfawetenschappen over het algemeen groot en bovendien vaak erg relativerend en genuanceerd.

Nog een belangrijk discussiepunt moet in dit verband zijn, welke waarde aan collectief ondertekende publicaties gehecht moet worden. Meer en meer wordt hier, zeker in de taalkunde, de praktijk aan die van de bèta- en gammawetenschappen aangepast : de hele onderzoeksgroep ondertekent wat eventueel door één enkel lid ervan is uitgewerkt op basis van hetzij collectief, hetzij individueel onderzoek. Aangezien die praktijk nog niet veralgemeend is, zou er nu veel aandacht naar uit moeten gaan, hoe men met zulke publicaties om moet gaan. Het lijkt verantwoord alle ondertekenaars een "credit" te geven als de publicatie direct aansluit bij de "core-business" van de onderzoeksgroep, zoals die in onderzoeksprogramma's en -projecten is neergelegd. In andere gevallen zou hiermee omzichtig omgesprongen moeten worden. In geen geval mag het wetenschappelijke profitaat door een onberedeneerd fiat van de onderzoeksgemeenschap aangemoedigd worden.

Ten slotte is een belangrijk gegeven i.v.m. citaties ook de mate waarin in niet-wetenschappelijke publicaties (o.a. in kranten, eventueel ook in andere media) naar onderzoeksresultaten wordt verwezen. In overeenstemming met wat in §1 in fine gezegd wordt, zouden wij dergelijke verwijzingen ook een rol in de uiteindelijke beoordeling van individuen en onderzoeksgroepen willen toekennen. Maar dan wel alweer t.o.v. de maatschappelijke rol van de wetenschapper.

5. Besluit

Het is de vaste overtuiging van de KANTL dat in de neerlandistiek en de studie van andere talen en hun literatuur een kwantificering zinvol is, op voorwaarde dat daar met de nodige zorg en zin voor wetenschappelijke beeldvorming mee wordt omgegaan. De academie wenst geen oordeel uit te brengen over wat in andere wetenschappelijke onderzoeksdomeinen gebeurt, maar wil wel de praktijk die daar gegroeid is, aan al dan niet specifieke kenmerken van de diverse takken van de neerlandistiek aangepast zien. Alleen als hier een interuniversitaire consensus bereikt kan worden, mogen we de illusie koesteren dat op enige termijn het bibliometrische werk de vruchten zal afwerpen die ervan verwacht worden. Dit alles vereist een heel zorgvuldige aanpak en veel overleg tussen de betrokken universitaire onderzoeksraden en de hele neerlandistiek. Wij willen in elk geval aanraden hier voor de Belgische context contact op te nemen met het Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek (uitsluitend linguïstiek), en stellen ook graag de ruime expertise van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde ter beschikking van de universiteiten.

SUMMARY

National and European research policy organisations and authorities are presently advocating the elaboration, also for the Human Sciences, of a bibliometrical system as it is already customarily found in the Exact or Positive Sciences. The European Science Foundation (for example) wants to establish a European citation index which would be based on a ranking system of academic journals for all disciplines in the Human Sciences. It is hoped that this system will not only allow more objective comparisons with respect to the scientific output of research groups and individuals, but also that it will lead to the qualitative improvement of research in competition with other international research output.

Of course, the KVAB and KANTL committees set up to investigate these new developments endorse the aims of more objective comparison and of enhancing the quality of research. They do not underestimate the importance, especially for young scholars, of escaping parochialism, and of having one's research judged by international standards in the field. However, after careful investigation of the new developments, they feel obliged to warn of certain unintended consequences of these new policies, which may turn out to be counterproductive, even detrimental to the quality of research - particularly in some (parts) of the Human Science disciplines. Ultimately, the question is whether bibliometry will be in the service of research or whether research will be done solely as a function of obtaining career-furthering bibliometrical results. (That these worries are also present in the Exact Sciences perhaps escapes certain policy makers; see: Peter A. Lawrence, 'The politics of publication', *Nature* Vol. 422, 20 March 2003, p. 259-261.)

What are some of the major worries of the committees? In the first place, there is the excessive emphasis of present proposals on publication in journals (particularly English language journals). This runs counter to such facts as that books may be as important as, or even more important than articles in certain disciplines, and that, in some disciplines, the 'forum' language may rather be French, Italian, or even Dutch, etc. To suppose that research can always be reorganized so as to fit it into the mould of publications of supposed international standing, is to forgo: the very diverse nature of disciplines in the Human Sciences; the absence, sometimes, of a generally accepted methodology or paradigm; the desirability, in some cases, of an essayistic presentation of results; and the intrinsic link between certain (parts of) disciplines and an orientation towards 'conversations' in the surrounding culture or society, etc.

However difficult the evaluation of publications may be in the Human Sciences, it would be absurd to think that, in view of the lack up to now of certain measuring tools, judgments about quality of research were absent from the Human Sciences. What is needed is a careful investigation of existing practices of adequate (?) evaluation both in university nomination committees and research councils, and in national and supra-national research evaluation committees (there is clearly a need here for more research in this matter, research which inevitably will be the task of certain Human Science disciplines). Bibliometry is of course not to be excluded in evaluation, but it should play a subordinate role, the role of a preliminary test, which should be taken seriously, but which has to be supplemented with other considerations. A good deal of work remains to be done to come up with tools which are sufficiently sophisticated for measuring quality in a valid and reliable way in the fields concerned. Scholars working in the Human Sciences have the collective responsibility to ensure that these tools are really adapted to their task.

Some entertain the wish to establish bibliometrical systems which would allow an objective comparison between the quantity and quality of output of the most diverse researchers, or research groups, in whatever scientific disciplines. This wish, unjustly, supposes that research output is fundamentally similar in the different scientific disciplines. Unfortunately (?), this is not even the case in the Positive Sciences. Therefore, other ways have to be found to make comparisons and decisions concerning vastly different kinds of research output.

Koninklijke Vlaamse Academie van België
voor Wetenschappen en Kunsten

Hertogsstraat 1
1000 Brussel
Tel. 02 550 23 23
Fax 02 550 23 25
www.kvab.be
info@kvab.be